

OD VÝSTAV KE SBÍRCE

Výstavy Uměleckoprůmyslového musea v Praze v letech 1905–1939
a vznik fotografické sbírky

FILIP WITTLICH

Stat se zabývá nejvýznamnějšími fotografickými výstavami uspořádanými v Uměleckoprůmyslovém museu v Praze od přelomu století do roku 1939. Přibližuje proces postupného začleňování fotografie nejprve do výstavního a následně i sbírkového programu muzea. Pozorost je v chronologickém sledu věnována detailněji *Výstavě českých portrétních miniatur a drobných podobizen* uskutečněné v roce 1913, *Výstavě fotografií* z roku 1914 a především výstavě *Sto let české fotografie* z roku 1939. V souvislosti s uvedenými expozicemi se příspěvek zabývá vznikem základu muzejní fotografické sbírky a zmiňuje okolnosti akvizice fotografického díla Františka Drtikola. Cenným pramenem jsou dosud nevyužité archivní materiály Uměleckoprůmyslového musea, které poskytují pozoruhodný vhled nejen do jedné z kapitol dějin české fotografie, ale i do muzejní každodennosti, dobové výstavní a publikační praxe i do badatelského a kulturně-společenského kontextu doby.

FROM EXHIBITIONS TO COLLECTIONS : EXHIBITIONS OF THE MUSEUM OF DECORATIVE ARTS IN PRAGUE IN THE YEARS 1905–1939
AND THE PHOTOGRAPHIC COLLECTION FORMATION

This article deals with the most significant photographic exhibitions organized in the Museum of Decorative Arts in Prague from the turn of the century to 1939, describing the process of the gradual inclusion of photography first in the exhibition and then in the museum's collection program. In chronological order, attention is mainly paid to the *Exhibition of Czech Portrait Miniatures and Small Effigies* held in 1913, the *Exhibition of Photographs* in 1914 and especially the exhibition *One Hundred Years of Czech Photography* in 1939. In this context the formation of the museum's photographic collection is discussed together with the circumstances of the acquisition of photographic work by František Drtíkol. Valuable, hitherto unused, archival evidence of the Museum of Decorative Arts provides a remarkable insight not only into one of the chapters in the history of Czech photography, but also into museum's everyday life, exhibition and publication practice and into the research and cultural-social context of the period.

Klíčová slova — Praha – Uměleckoprůmyslové museum v Praze – Rudolfinum – fotografie – miniatura – výstava – muzejní sbírka – *Sto let české fotografie* – 1939 – František Xaver Jiřík – Karel Vladimír Herain – Zdeněk Wirth – František Drtíkol

Key words — Prague – Museum of Decorative Arts in Prague – Rudolfinum – photograph – miniature – exhibition – museum collection – *One hundred years of Czech photography* – 1939 – František Xaver Jiřík – Karel Vladimír Herain – Zdeněk Wirth – František Drtíkol

Fotografická sbírka Uměleckoprůmyslového musea v Praze je nejrozsáhlejší kolekcí svého druhu v České republice. Obsahuje více než sto tisíc položek a představuje významnou součást evropského kulturního dědictví. Sbírkou v dnešní podobě vznikla na přelomu 60. a 70. let 20. století.¹ Svým zaměřením na výtvarnou fotografii se liší od většiny domácích muzejních fotografických kolekcí, které zpravidla akcentují spíše technický vývoj fotografie nebo kulturněhistorický obsah fotografického média.² Zájem o fotografii v pražském Uměleckoprůmyslovém museu Obchodní a živnostenské komory lze klást již do 1. poloviny 20. století. Náběhy k vytvoření samostatné sbírky můžeme sledovat zejména v meziválečném období, kdy tehdejší ředitelé **František Xaver Jiřík** (* 1867–† 1947)³ a **Karel Vladimír Herain** (* 1890–† 1953)⁴ cílevědomě zařadili fotografii do sbírkového a výstavního programu muzea. Významnou roli

1 Oficiálně byla fotografie v rámci struktury muzea v letech 1969–2019 součástí odboru, později sbírky užité grafiky a fotografie. K formálnímu osamostatnění došlo až úpravou organizačního řádu muzea v roce 2019.

2 Významná, ve srovnání s Uměleckoprůmyslovým museem početně méně rozsáhlá sbírka umělecké fotografie vznikla v roce 1962 v Moravské galerii v Brně. Z pražských institucí je na technický vývoj fotografie zaměřena například fotografická sbírka Národního technického muzea. Nejucelenější kolekce dokumentárních fotografií jsou dochovány v Náprstkově muzeu a Muzeu hlavního města Prahy. Rozsáhlé fotografické fondy jsou uloženy v archivech, z pražských zejména v Archivu hlavního města Prahy a Národním archivu. Mimořádně bohaté soubory fotografií spravuje Národní památkový ústav. Důležité jsou i některé soukromé sbírky, z oblasti výtvarné fotografie sbírka PPF, z dokumentační oblasti sbírky Nadace Langhans a Muzea Šechtli-Voseček či Sbírká Scheufler, mající na 40 000 položek.

3 **František Xaver Jiřík** (* 1867–† 1947) studoval na Umělecko-průmyslové škole, vystudoval dějiny umění na Karlo-Ferdinandově univerzitě u **Alwina Schultze** (* 1838–† 1909) a estetiky u **Otakara Hostinského** (* 1847–† 1910). Zde získal roku 1894 doktorát filozofie. Kromě toho studoval malířství na vídeňské Akademii výtvarných umění. Od roku 1897 byl asistentem a v letech 1915–1933 ředitelem Uměleckoprůmyslového musea v Praze. Krátce rovněž vyučoval jako externí sta dějiny umění na pražské Akademii výtvarných umění (1913–1914). Odborný zájem věnoval hlavně českému malířství 19.–20. století, sklu a keramice.

4 **Karel Vladimír Herain** (* 1890–† 1953) byl synovcem pražského městského archiváře **Jana Heraina** (* 1848–† 1914). Vystudoval dějiny umění na Karlo-Ferdinandově univerzitě u **Karla Chytila** (* 1857–† 1934), prvního kustoda a ředitele Uměleckoprůmyslového musea. Doktorát získal roku 1915. V letech 1916–1918 působil v Zemském památkovém úřadu, od roku 1919 v Uměleckoprůmyslovém museu, kterému věnoval své celoživotní úsilí a v letech 1934–1948 byl jeho ředitelem.

Obr. 1. Ateliér Eckert, po 1901: Uměleckoprůmyslové museum Obchodní a živnostenské komory v Praze (UPM D, kart. 1, reprofoto autor, 2021).

v tomto procesu sehrál také historik umění Zdeněk Wirth, který s muzeem udržoval úzké styky zejména ve 30. a 40. letech.⁵

⁵ **Zdeněk Wirth** (* 1878–† 1961; naposledy k němu UHLÍKOVÁ 2010) vystudoval na filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity v letech 1896–1900 češtinu a dějepis a připojil německou filologii a dějiny literatury, dále externě dějiny umění u **Bohumila Matějky** (* 1867–† 1909) a estetiku u Otakara Hostinského. Od roku 1904 byl členem Klubu Za starou Prahu (1922 předsedou, místopředsedou 1940–1945). V letech 1905–1919 byl zaměstnán v Uměleckoprůmyslovém muzeu nejprve jako asistent, později adjunkt a bibliotékař. Během světové války byl povolán k vojenské službě a po vzniku

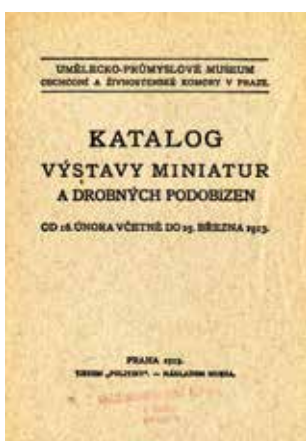
Obr. 2. Vydání přednášky Jana Vilíma *Fotomechanické způsoby reprodukční*, jež byla proslovena u příležitosti stejnojmenné putovní výstavy v roce 1905 (převzato z VILÍM 1906, titulní list).

Následující stať se soustředí především na tu část dějin fotografie, která je navázána na rozvoj sbírkových a výstavních aktivit Uměleckoprůmyslového musea v Praze a zároveň k ní existuje dostatek archivních pramenů, dobových zpráv a samozřejmě původních fotografických děl, z nichž mnohé se dochovaly jen v reprodukcích na stránkách katalogů či denního tisku. Proto text nezmiňuje některá slavná jména fotografů a fotografických ateliérů, nicméně i tak připisuje další kapitulu nejen do historie české fotografie a konkrétní fotografické sbírky, ale poskytuje i výjimečný vhled do každodennosti jedné z předních muzejních institucí v českých zemích, do dobové výstavní a publikační praxe a jejího významu a vlivu v Praze 1. poloviny 20. století a konečně obecně do badatelského a kulturně-společenského kontextu doby, která se ve fungování muzea odrážela.

První fotografie, první výstavy

V prvních desetiletích po svém založení roku 1885 Uměleckoprůmyslové museum v Praze budovalo sbírky jako ukázkový soubor uměleckého řemesla, tvořený zejména sklem, keramikou, kovy a textiliemi (obr. 1). Fotografii nesbíralo a jednotlivé snímky byly zpravidla jako dokumenty ukládány do knihovny.⁶ V zásadě tak kopírovalo přístup obvyklý v ostatních evropských umělecko-průmyslových muzeích, zejména vídeňském k. k. Österreichische Museum für Kunst und Industrie (dnes MAK – Museum für angewandte Kunst), které bylo pro uvedený typ ústavů v monarchii vzorové.⁷ Za první do sbírek vědomě zařazené fotografie je možné považovat až dvě dámské daguerrotypické podobizny získané v letech 1902 a 1903. Starší z obou akvizic byla společně se třemi sklenicemi součástí daru **Roberta rytíře von Töply** (* 1856–† 1947), c. k. štábního lékaře ve Vídni, o rok mladší přírůstek byl již plnohodnotným nákupem ze soukromého majetku.⁸

Před rokem 1914 byly fotografie do výstavního programu muzea zařazovány primárně se záměrem přiblížit laické i odborné veřejnosti technické a dokumentární možnosti média. V roce 1905 se tak například uplatnily na výstavě *Fotomechanické způsoby reprodukční*, na níž přední české firmy předváděly postupy zhotovování tiskových reprodukcí (obr. 2). V březnu roku 1908 následovala putovní výstava *Grafické práce c. k. grafického učiliště a zkušebního ústavu ve Vídni*, kde vystavené podobizny a krajiny ilustrovaly pokroky fotografických procesů, hlavně platinotypie, pigmentového tisku a gumotisku (UPM 1909, 13–14). V lednu roku 1909 do muzea doputovala výstava *Fotografie král. pruského ústavu pro zobrazování a měření památek*, připravená rakouským svazem uměleckoprůmyslových muzeí (Verband österreichischer Kunstgewerbemuseen). Obsahovala přes sto záběrů velkých formátů architektonických památek od antiky po renesanci, „provedených měřickými přístroji fotografickými“, a vedle přínosu pro rozvoj památkové péče byly fotografie oceněny jako dobré pomůcky ke studiu dějin architektury, zejména pro školní a vzdělávací ústavy (UPM 1910, 17).

Obr. 3. Katalog výstavy českých portrétních miniatur a drobných podobizen z roku 1913, titulní deska (převzato z UPM 1913, reprofoto autor, 2021).

K rovnocennému uplatnění fotografie a sbírkových předmětů jako výstavních exponátů došlo až při příležitosti *Výstavy českých portrétních miniatur a drobných podobizen*, uspořádané ve dnech 16. února až 25. března 1913 muzejním kustodem Františkem Xaverem Jiříkem (obr. 3) jako doprovod jeho přednášky *O miniaturní podobizně v Čechách v I. pol. XIX. stol.* a předstupeň případné budoucí velké výstavy (JIRÍK 1913, 3). Ačkoliv z celkového počtu 548 exponátů tvořil fotografický materiál pouze 37 kusů (16 daguerrotypií, 21 kolorovaných fotografií), zásadní novinkou bylo vnímání fotografie jako samostatného kulturního dokumentu (JIRÍK 1913, 4).

Volba tématu sama o sobě nepředstavovala průkopnický čin, jelikož jak poznamenal kritik **Karel Boromejský Mádl** (* 1859–† 1932) v recenzi na stránkách *Národních listů*, „od výstavy miniatur Burlington Clubu v Londýně roku 1889 táhne se jich Evropou dlouhá řada; každé větší museum má za svoji povinnost vyložit aspoň jedenkrát na čas sbírku miniatur“ (MÁDL 1913). Specifikum pražské výstavy spočívalo v zapojení fotografie, díky níž mohl být vývoj drobné podobizny představen v celé své vývojové šíři, včetně závěrečného období. Z nedostatku vlastního materiálu akci

samostatného státu se již do muzea nevrátil. Do roku 1938 působil ve vysokých funkcích na ministerstvu školství a národní osvěty, kde organizoval především památkovou péči a muzejnictví. V letech 1928–1940 byl faktickým vedoucím Státního fotomechanického ústavu v Praze. V letech 1946–1951 předsedal Národní kulturní komisi, která rozhodovala o uměleckých konfiskátech. Roku 1952 byl jmenován akademikem.

6 Nejstarší zmínka o fotografii ve sbírkovém fondu muzea pochází z roku 1885, jednalo se však pouze o doplněk vlastního sbírkového předmětu – portrét korunního prince Rudolfa a jeho manželky Stefanie ve vyřezávaném rámu (UPM E, rám, inv. č. 165).

7 Základní ideová východiska a cíle nové instituce formuloval dva roky po založení muzea Karel CHYTL (1887).

8 UPM E, daguerreotyp, inv. č. 8441; daguerreotyp, inv. č. 8474.

předcházely rozsáhlé sběry exponátů, provázené čilou korespondencí s dalšími ústavy i jednotlivci. V řadě lokalit se našli spolupracovníci, kteří se ujali zprostředkování zápůjček z regionů. Například v Hradci Králové působil **Bohumil Markalous** (*1882–†1952), který hledal vhodné předměty ve východních Čechách; v Jindřichově Hradci pomáhal mimo další osoby místní významný fotograf **Bohdan Václav Liška** (*1855–†1935). Mezi vystavovateli fotografické části bylo nejvíce zastoupeno dnešní Náprstkovo muzeum, v jehož knihovně je dodnes uchovávána řada nejstarší snímků osobností českého národního života z poloviny 19. století.

Výstavu miniatur doprovázel sešitový katalog (UPM 1913), vycházející z textu zmíněné přednášky, doplněný soupisem předmětů zpracovaným s přispěním **Karla Gutha** (*1883–†1953)

a tehdejšího asistenta muzea Zdeňka Wirtha. Vznikl tím dosud chybějící seznam v Čechách působících miniaturistů a zároveň stručný, nutně výběrový výčet nejstarších českých fotografických ateliérů, zahrnující jména Brandeis, Dvořák,⁹ Horn, Richter,¹⁰ Rupp a Bekel,¹¹ Seik,¹² Weidel,¹³ Winter,¹⁴ Zuna.¹⁵ Z daguerrotypistů byl vyzdvížen význam **Wilhelma Horna** (*1809–†1891), „jenž v Praze první r. 1841 daguerrotypy prováděl“ (Jiřík 1913, 4),¹⁶ dále dílo malířů-fotografů **Jana Brandeise** (*1818–†1872)¹⁷ a **Jana Malocha** (*1825–†1911;¹⁸ obr. 4). Vědecky zužitkovat všechny sebraný materiál měla výpravná publikace připravovaná k vydání Grafickým ústavem Jana Štence. Souhrou nepříznivých okolností po vypuknutí války vyšla až s velkým časovým odstupem roku 1930 (Jiřík 1930).

Obr. 4. Jan Maloch, 1848: *Josef Mánes*. Dokumentace daguerrotypie z majetku Společnosti vlasteneckých přátel umění, č. 486 *Katalogu výstavy českých portrétních miniatur a drobných podobizen* (UPM D, bez inv. č., reprofoto autor, 2021; originál uložen v Archivu Národní galerie v Praze, fond Josef Mánes /1820–1871/, př. č. AA 1196).

9 **Antonín Dvořák** (*1817–†1881) z Litomyšle. Přehled fotografů-živořáků do počátku 20. století viz SCHEUFLER/VAVŘINOVÁ 2017.

10 **Jan Gustav Richter** (*před 1840–†po 1875), první stálý fotograf v Českých Budějovicích.

11 **Wilhelm Rupp** (*1821–†1893) a malíř miniatur **Josef Bekel** (*1806–†1865) měli v letech 1857–1858 fotoateliér „Rupp W. & Bekl Photographie“ na nábřeží v místě dnešního čp. 334/I, Divadelní 5.

12 **Alexander Seik** (*1824–†1905), fotograf a starosta v Táboře.

13 **Antonín Weidel** (*1819–†?) pocházel z Vídně.

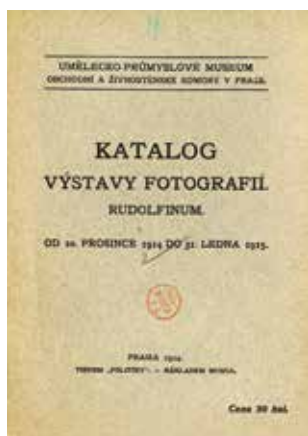
14 **Moritz Ludwig Winter** (*1824–†1899) založil roku 1859 ateliér Na Příkopě čp. 988/I, v němž působili i jeho bratři František a Wilhelm.

15 **Karel a František Zunovi**, vydavatelé pohlednic na Královských Vinohradech, Vávrova třída, dnešní čp. 20, Rumunská 31.

16 Miniaturista Wilhelm Horn provozoval od října 1841 na pražském Koňském trhu (č. 1199, dnes čp. 840/II, Václavské náměstí 5) první stálý daguerrotypický ateliér v Čechách, jistý čas sídlil v Jindřišské ulici, měl pobočku v Karlových Varech a nakonec ateliér Na Příkopě čp. 969/I.

17 Malíř Jan Adolf Brandeis provozoval po dřívějších zkušenostech fotografickou živnost v letech 1861–1865, první ateliér měl v ulici V Jámě.

18 Malířský a daguerrotypický ateliér měl v letech 1847–1863 ve Spálené čp. 88/II. Poté Maloch pracoval u **Františka Fridricha** (*1829–†1892), který mu roku 1874 přenechal svůj ateliér čp. 438/I v Michalské 17 (dnes 15).

Obr. 5. Katalog výstavy fotografií z roku 1914, titulní deska (převzato z UPM 1914, reprofoto autor, 2021).

První přehlídku umělecké fotografie uspořádalo muzeum ve dnech 20. prosince 1914 až 31. ledna 1915 pod stručným názvem *Výstava fotografií* (obr. 5). Koncipovalo ji jako představení prací moderních fotografů z povolání. Přípravy probíhaly v tísnivé atmosféře prvního válečného roku a jednalo se do značné míry o náhradní řešení za původní, válkou rozbitý výstavní program. V důsledku událostí na frontě muzeum propůjčilo dvě třetiny výstavních sálů pro učebny uměleckoprůmyslové školy, jejíž vlastní prostory byly přeměněny na vojenský lazaret. Ve vzniklé situaci navrhl proto v té době již ředitel F. X. Jiřík dne 19. října 1914, aby „upořádána byla v prosinci v sále zbývajícím výstava fotografická, omezující se na vynikající výběr prací pražských“.¹⁹ Svůj návrh odůvodnil tím, že podobná akce nebyla ještě v muzeu uspořádána a „došla by snad v dnešní době nejspíše ještě živější pozornosti“.²⁰ Poté, co se ukázalo, že sál nevyhovuje „vzhledem k poměrům osvětlení a také pro nedostatek přenosných stěn“,²¹ pomoc oplátkou za vlasteneckou oběť muzea ve prospěch školy poskytla Krasoumná jednota pro Čechy, která uvolnila dvoranu Rudolfinum (obr. 6). Provizorním pažením zde bylo vytvořeno několik místností, které pojaly vedle fotografické výstavy současně také přehlídku textilních prací **Marie Teinitzerové** (* 1879–† 1960) a ukázky z knihařských a grafických kurzů Technologického průmyslového musea Obchodní a živnostenské komory v Praze (Ústav pro zvelebování živností se sídlem v čp. 1417/II, Opletalova 25).

Obr. 6. Anonym, kolem 1910: Rudolfinum (UPM, fond Lanna, kart. 1, reprofoto autor, 2021).

Myšlenka fotografické výstavy vznikla logickým rozpracováním tématu miniaturní podobizny z roku 1913. Novinkou bylo přizvání zahraničních hostů, jejichž produkci poznal Jiřík roku 1914 jako porotce na Mezinárodní výstavě knižního a grafického průmyslu v Lipsku (Internationale Ausstellung für Buchgewerbe und Graphik, tzv. Bugra).²² Ačkoliv mnozí pozvaní, jako například slavný hamburský portrétista **Rudolf Dührkoop** (* 1848–† 1918), z časových důvodů odmítli, podařilo se zajistit kvalitní práce z Mnichova, Berlína, Drážďan a Vídně (obr. 7).

Ve dvoraně Rudolfinum byla fotografická výstava instalována v šesti improvizovaných místnostech obsahujících tři oddělení — retrospektivu, kolekce zvaných hostů a díla domácích fotografických firem. Entrée tvořil jezdecký portrét císaře Františka Josefa I., zhotovený **Rudolfem Brunerem-Dvořákem** (* 1864–† 1921).²³

19 UPM A, kart. 188, správní výbor, čj. 1018 (Jiřík–správní výbor, 19. 10. 1914).

20 UPM A, kart. 188, správní výbor, čj. 1018 (Jiřík–správní výbor, 19. 10. 1914).

21 UPM A, kart. 188, správní výbor, čj. 1116 (Jiřík–správní výbor, 20. 11. 1914).

22 Výstavu pod názvem *Internationale Ausstellung für Buchgewerbe und Graphik* uspořádal Německý svaz knižního obchodu ve dnech 6. května až 18. října 1914. Kromě hostitelského Německa byli zastoupeni hosté z celkem 22 zemí, z toho pět s národními výstavami ve vlastních pavilonech. Jen z Německa se zúčastnilo 2 300 firem a jednotlivců. Vedle knižního a grafického průmyslu zde byly vystavovány též fotografie.

23 Jednalo se patrně o některý ze záběrů pořízených během císařských vojenských manévřů. Rudolf Bruner-Dvořák měl od roku 1894 své sídlo v čp. 720/II, Palackého 5.

Retrospektivu představovaly ukázky nejstarší domácí ateliérové tvorby. Ve vitrínách byly jako nejceněnější předměty vystaveny daguerotypie **Bedřicha Anděla** (*1821–†1895) a fotografie na skle. Stěny zůstaly vyhrazeny desítkám prací ze 60. až 80. let 19. století. Většinu exponátů zapůjčilo Městské muzeum pražské, Vyšší dívčí škola, sídlící ve Vodičkově ulici čp. 683/II, a místní soukromé osoby.

V druhé místnosti bylo umístěno šedesát pět fotografií zahraničních hostů, převážně oceněných na zmíněné lipské výstavě. Vzhledem k mezinárodní situaci se jednalo pouze o německé a rakouské firmy. Pozvání přijali **Nicola Perscheid** (*1864–†1930) z Berlína, **Eduard Wasow** (*1879–†1944) z Mnichova, **Hugo Erfurth** (*1874–†1948) z Drážďan, ateliéry Gottheil a syn z Gdaňska, d'Or a z Vídně a Segall a spol. z Terstu. Práce budoucích profesionálních fotografů prezentovala Škola a pokusný ústav pro fotografii, světlotisk a gravuru v Mnichově (Lehr- und Versuchsanstalt für Photographie, Lichtdruck und Gravüre zu München), precizní snímky architektury a interiérů pak výtvoři Drážďanských fotografických dílen (Dresdner Photographische Werkstätten).

Jádro expozice, celkem dvě sítě, zaplnily soudobé ušlechtilé fotografické tisky pražských živnostníků, příslušníků české fotografické moderny. Jednalo se takřka výhradně o exkluzivní ateliéry soustředěné v nejužším středu města, v okolí Václavského náměstí. Početně nejrozsáhlejší bylo zastoupení ateliéru Schlosser & Wenisch z pražských Příkopů,²⁴ který vystavil celkem padesát portrétů a pražských žánrových snímků, nepočítáme-li ještě dalších dvacet jedna samostatných fotografií **Franze Fiedlera** (*1885–†1956), operátéra uvedeného ateliéru. Ostatní kolekce čítaly kolem dvaceti fotografií a tvořily je především portréty, krajiny, zátiší a žánrové snímky. Rozsáhlejší soubory dodaly hlavně ateliéry Drtikol & Škarda²⁵ nebo V. J. Bufka²⁶ (obr. 8). Teprve na jaře roku 1914 vzniklý ateliér Vaněk & Kanderál²⁷ se představil hlavně portréty, debutoval zde i **Emanuel Kimla** (*1891–†1968), který vystavoval nejen podobizny, ale také větší počet snímků dětí, kterými se proslavil v pozdějších letech. Pouze jednu z dalších kóji obsadily konzervativnější ateliéry s delší tradicí, jakými byly vršovický ateliér Čamský²⁸ nebo v té době největší pražský ateliér J. F. Langhans ve Vodičkově ulici.²⁹ Menší soubory dodali také grafik a tiskař **Jan Vilím**

Obr. 7. Dopis vídeňského ateliéru Kosel s omluvou účasti na Výstavě fotografií v roce 1914 (UPM A, kart. 52, reprofoto autor, 2021).

24 **Otto Schlosser** (*1880–†1942) a **Max Wenisch** (*1876–†?) založili roku 1909 firmu Schlosser & Wenisch – Atelier für künstlerische Photographie in Prag, sídlem v čp. 389/I (dnes součást čp. 390/I), Na Příkopě 3. Jejich spolupracovníkem v letech 1914–1919 byl po svém návratu z berlínských studií i Emanuel Kimla.

25 **František Drtikol** (1883–1961) a jeho společník **Augustin Škarda** (*1879–†1937) měli od roku 1912 rozlehlý ateliér v čp. 730/II na rohu ulic Vodičkovy 7 (dnes 9) a Jungmannovy 2. Jejich cesty se rozešly roku 1921.

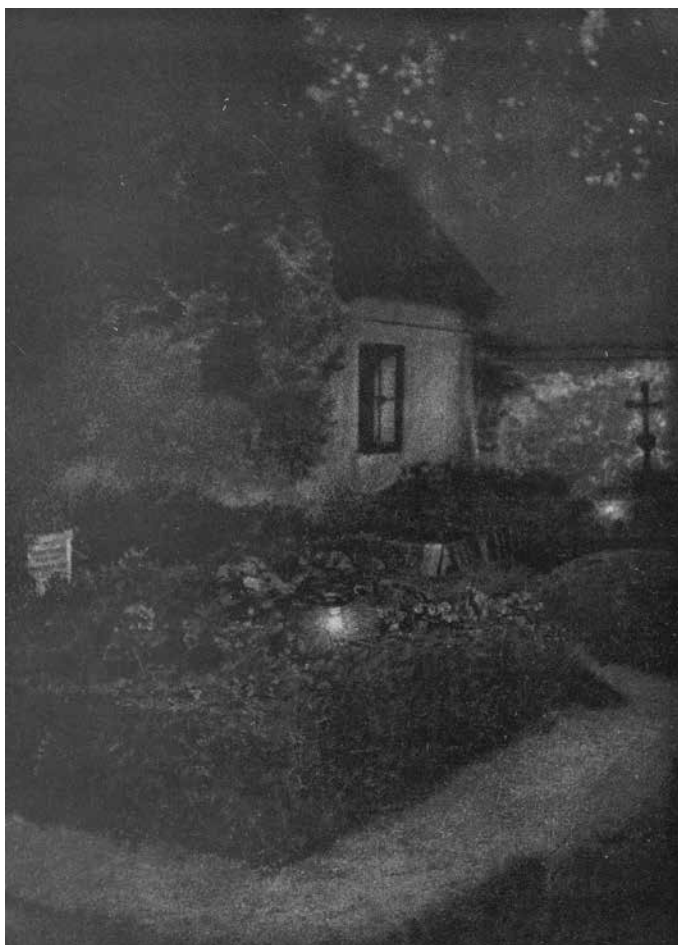
26 V letech 1911–1913 sídlil ateliér postupně ve Vodičkově 36 (čp. 704/II, palác Lucerna ve výstavbě), čp. 740/II, Palackého 1, a čp. 898/II, Jindřišská 11.

27 Čp. 341/I, Ferdinandova třída 23 (dnes Národní). Spolupráce **Jindřicha Vaňka** (*1888–†1965) a **Josefa Kanderála** (*1888–†1946) trvala do roku 1922.

28 Neboli ateliér Jaroslav Čamský u konečné smyčky elektrické dráhy na tehdejší Palackého třídě (dnes Moskevské) v centrální části Vršovíc poblíž křižení Na Kovárně a Fügnerovy (dnes Holandské).

29 Čp. 707/II, Vodičkova 37.

Obr. 8. Vladimír J. Bufka, před 1914: *Na lesním hřbitově chuchel-ském v den Dušiček*. Položka č. 118 Výstavy fotografií v roce 1914 (převzato ze sine 1913, 11 [9]).

cyklus doprovodných přednášek, v němž zazněly příspěvky botanika **Günthera Becka** (1856–1931) *Krásy květin a jejich fotografie*, astronoma **Artura Schellera** (*1876–†1929) *Význam fotografie pro astronomii*, fyzika **Viktora Teisslera** (*1883–†1962) *Vývoj fotografického objektivu se zřetelem k objektivu portrétnímu* a historika umění **Václava Viléma Štecha** (*1885–†1974) *Estetika fotografie* (UPM 1916, 9).³³

Výstava fotografií v Rudolfinu se navzdory pohnuté době těšila značnému zájmu veřejnosti a přivítala celkem devět a půl tisíce návštěvníků. Také kritika na stránkách denního tisku byla příznivá a věnovala výstavě obsažné referáty. Opakovaně se v deníku *Národní listy* a týdeníku *Zlatá Praha* příznivě vyjádřil Karel Boromejský Mádl. V duchu dobové diskuse o povaze fotografie si ovšem neodpustil konstatování, že fotografie žije z umění a napodobuje jej, zatímco by měla ctít své poslání věrně zachycovat skutečnost, nejlépe „ve službách reprodukce a publikace“ (K. B. M. 1915; cf. M. 1915). Dověršení muzejního zájmu o fotografii proto po předchozí výstavě miniatur a portrétů viděl v uspořádání třetí výstavy. Také *Národní politika* nešetřila chválou, když napsala, že „tentokrát se podařilo seskupiti nejlepší ukázky naší profesionální fotografie, a ve výstavě najdeme dosti fotografických obrazů, kterým rádi přiznáme uměleckou hodnotu“ (R. Š. 1915). Deník *Čas* ocenil fotografii jako „jeden z prostředků moderní kultury“, litoval však, že výběr nešel až do 90. let k amatérské fotografii, která stála na počátku proměny fotografického příklonu k vyjadřování osobních stavů a dojmů fotografa (N. V. Š. 1914). V hodnocení konkrétních autorů byli ze zahraničních hostů celkem shodně nejvýše hodnoceni Nicola Perscheid, dále Hugo Erfurth a Eduard Wasow.³⁴ Zklamání přinesly snímky ateliéru d'Ora, které *Prager Tagblatt* označil za kýč

(*1856–†1923)³⁰ a Grafický závod Jan Štenc.³¹ Regionální produkci zastupoval pouze podnik **Josefa Skalického** (*?–†1916) z Písku.

Výstavu provázel útlý katalog se seznamem exponátů a vývojovou studií z pera F. X. Jiříka (UPM 1914). Stručné záznamy jednotlivých položek bohužel nedovolují většinu děl jednoznačně identifikovat, navíc výstava nebyla soustavně obrazově zdokumentována.³² Jakkoli je podniku uspořádanému v Rudolfinu v literatuře často přisuzován záměr oslavit 75. výročí vynálezu fotografie, dobové prameny tento úmysl nijak nepotvrzují. Jedinou, navíc letmou zmínkou v Jiříkově textu o fotografických procesech je poznámka, že „vývojový obrat, jenž se uskutečnil r. 1839, dožil se dnes již jubilea tří čtvrtí století“ (Jiřík 1914, 3). Spojitost s výročí nenaznačuje ani

30 Vilímův umělecký ústav grafický, později tiskárna Unie, čp. 1961/II, Svobodova 1, Na Děkance.

31 Tehdy již ve vlastním domě čp. 931/I (dnes spojen s 1092/I) v Salvátorské 8 a 10, postaveném v letech 1909–1911.

32 Jediným dosud dohledaným záběrem je snímek *Část výstavy s fotografiemi E. Kimly* ve Sbírce Scheufler. Dostupné na <<http://www.scheufler.cz/cs-CZ/fotohistorie/data,1914,vystava-k-75-vyroci-vynalezu-fotografie,697.html>> [vid. 2021-06-20].

33 Přednáška byla v roce 1922 publikována v časopise *Fotografický obzor* (ŠTECH 1922).

34 Jednalo se o přední německé portrétní ateliéry, které měly v kontextu česko-německého kulturního okruhu významný podíl na rozvoji umělecké fotografie (TRNKOVÁ 2008, 52–63).

(L. Kr. 1914). Z českých autorů vzbudily obecně nejvíce pozornosti ateliéry Drtikol & Škarda nebo Schlosser & Wenisch. Vysoce hodnocen byl **Vladimír Jindřich Bufka** (* 1887–† 1916), jenž žel záhy poté zemřel na leukemii; jako nadějně byly jmenovány firmy Vaněk & Kanderál a Emanuel Kimla. Produkce Langhansova ateliéru velké nadšení nevzbudila, byla označena zpravidla jako solidní, případně zastaralá (N. V. Š. 1914).

Od *Výstavy fotografií* v Rudolfinu začalo muzeum získávat darem stále více starých snímků. Ty byly podobně jako doposud shromažďovány především v knihovně, v níž vedle knižního fondu začala postupně vznikat specializovaná sbírka, poprvé oficiálně zmiňovaná k roku 1918 (UPM 1919, 6).

První republika

Společenské změny a umělecký vývoj po vzniku Československa v roce 1918 podstatně ovlivnily odbornou činnost i samotné zaměření muzea, které se zapojilo do hledání nového stylu mladé republiky. Aktuální výzvy počátku 20. let pomohly překonat předchozí fázi určitého programového tápání způsobeného mimo jiné všeobecným odklonem společnosti od historických slohů.

Tím se otevřel vedle dalších námětů také větší prostor k uplatnění fotografie, která začala být využívána nejprve v příležitostných tematických výstavách, pořádaných nově v čítárně knihovny. Fotografické výstavy jako *Slovenská architektura* (1921) nebo *Soutěž o nejlepší fotografické snímky Malé Strany a Hradčan* vypsána Klubem Za starou Prahu (1923) zprostředkovaly Pražanům realie vzdálených koutů nové republiky i proměny jejího vlastního města.

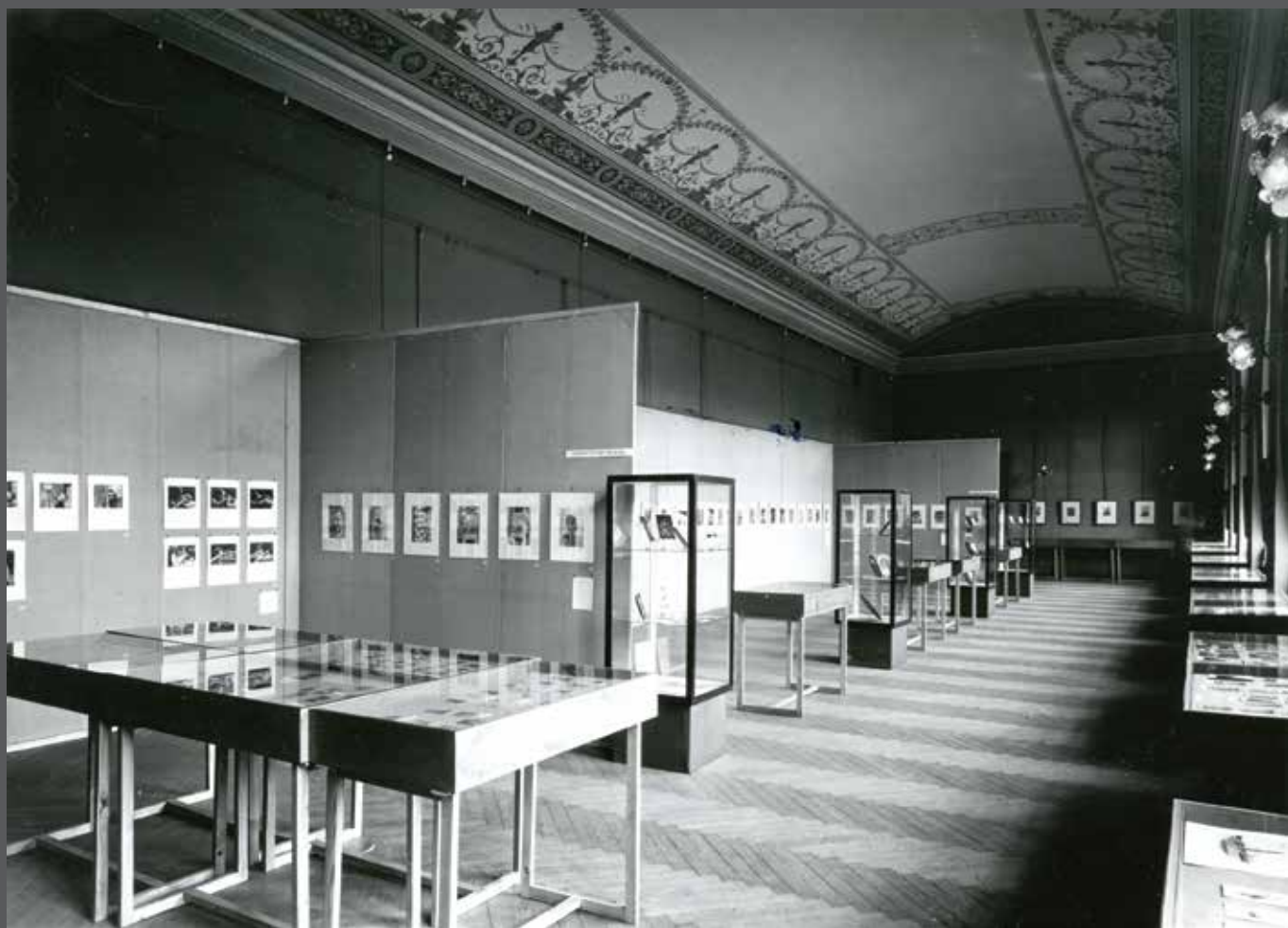
Přestože struktura sbírek s důrazem na umělecké řemeslo zůstala nadále zachována, umělecky nejhodnotnější fotografie začaly být zapisovány obdobně jako trojrozměrné předměty přímo do inventáře. To byl také případ třiceti devíti prací z výstavy *Vybraná kolekce fotografií firmy Drtikol a spol.*, zpřístupněné ve dnech 3.–30. června 1922. Ačkoliv výroční zpráva za rok 1922 uvádí, že tento autorský dar vytvořil „základ k ústavní sbírce nové domácí fotografie“ (UPM 1923, 9), faktické zřízení nové sbírky není prokázáno. S největší pravděpodobností se tedy jednalo spíše o deklaraci úmyslu, případně o zdvořilost podtrhující význam daru. K samotné Drtikolově prezentaci je třeba navíc přistupovat s vědomím, že nebyla samostatnou výstavou v dnešním slova smyslu, nýbrž v duchu tehdejší praxe pouze drobnou aditivní výstavkou k *Výstavě nově zakoupených předmětů pro sbírky musejní* (UPM 1923, 8).³⁵

Významný předěl, který silně ovlivnil vztah muzea k fotografii, znamenají léta 1933–1934, kdy ředitele F. X. Jiříka vystřídal ve vedení jeho dosavadní náměstek Karel Vladimír Herain. Ten ve spojení s **Antonínem Matějčkem** (* 1889–† 1950), Zdeňkem Wirthem a **Janem Štencem** (* 1871–† 1947), kteří zasedli v novém správním výboru, prosadil reorganizaci, jejímž cílem bylo

Obr. 9. Jindřich Koch, 1934: *Podobizna slečny Steinové* (převzato z Koch/Sutnar/Herain 1935, 7, reprofoto autor, 2021).

³⁵ *Výstava nově zakoupených předmětů pro sbírky musejní*, 17. dubna až 30. června 1922; k ní připojena 23. dubna *Expozice propagačních plakátů cizozemských*, vystřídána od 3. června Drtikolovou expozicí.

Obr. 10. Centropress, 1934: Výstava Stará česká fotografie a výstava Fotografické dílo prof. Jindřicha Kocha (UPM D, č. arch. 3469/4, reprofoto autor, 2021).

Obr. 11. Centropress, 1935: Výstava Anglie ve fotografii (UPM D, č. arch. 3462/2, reprofoto autor, 2021).

Obr. 12. Pozvánka k zahájení výstavy *Anglie ve fotografii* v roce 1935 (UPM A, kart. 148, reprofoto autor, 2021).

větší zaměření na aktuální otázky doby. Vedle podpory grafického designu vytvořením Mezinárodní sbírky knižního umění, vedené grafikem a ilustrátorem **Hugem Steinerem-Prag** (*1880–†1945), se prohloubila také práce s fotografií. Již 24. března 1934 byly zahájeny současně hned tři fotografické výstavy — hostující *Stará a nová Praha* Klubu přátel amatérské fotografie v Praze, *Fotografické dílo prof. Jindřicha Kocha* (obr. 9, 10), uspořádaná jako posmrtná pocta česko-německému fotografovi a pedagogovi Bauhausu,³⁶ a *Stará česká fotografie / Ateliery z Prahy, Čech a Moravy v letech 1850–1890* (–da– 1934; obr. 10), kterou muzeum označilo za první počín v přípravách na oslavu stoletého výročí objevu fotografie v roce 1839. Tato příležitost umožnila nejen zahájit důkladné studium materiálu včetně archivních rešerší, ale také nově formulovat přístup k historické a soudobé fotografii jako k uměleckému projevu: „Novodobá fotografie putuje pod jménem svého tvůrce, které je její dobrou či špatnou značkou. Výstava reklamuje toto dobré právo i pro fotografii starší, na kterou se až dosud pohlíželo jediné jako na kulturní dokument. Nezabýváme se tentokrátě náměty, slavnými osobami, či předměty, které jsou zachyceny, spíše nás zajímá dosud zapomínaná osobnost fotografa, jeho způsob vidění skutečnosti a jeho souvislost s předcházející i následující produkcí.“³⁷ Jelikož muzeum mohlo vystavit z vlastního majetku pouze několik desítek fotografií, prezentace takřka dvou tisíc exponátů vznikla díky ochotě řady institucí a jednotlivců, kteří byli po ukončení výstavy požádáni o deponování nebo darování snímků s odvoláním na to, že „je všeobecně známo, že staré fotografie se ničí, aby nepřekážely“.³⁸

Zájem ředitelství se během 30. let soustředil také na soudobou českou i zahraniční fotografickou tvorbu, představovanou veřejnosti hlavně v prostorách čítárny. Mnohé z přehlídek soudobých fotografií souvisely se vzrůstajícím napětím ve společnosti a zhoršující se mezinárodní politickou situací. Zejména v letech 1935–1938 se fotografie osvědčila jako mimořádně vhodné propagační médium — výstava *Anglie ve fotografii* (obr. 11, 12) v roce 1935 byla prostředkem britské kulturní diplomacie, výstava *Fotografické práce Raoula Hausmanna*³⁹ v roce 1937 signalizovala podporu antifašistické emigraci hledající útočiště v Československu. *Ocel ve fotografii Vladimíra Hipmana* (*1908–†1976) manifestovala odhodlání k obraně státu v kritickém září 1938 (OUPICKÝ 1938; JENÍČEK 1938; obr. 13). Snaha představit aktuální fotografickou tvorbu však mnohdy narážela na organizační překážky. Například seznámení Pražanů s brněnskou avantgardní Fotoskupinou pěti⁴⁰ proběhlo v květnu 1934 nakonec v síni pražské Krásné jizby čp. 1079/I, U Prašné brány 3, a plánovanou putovní přehlídku tvorby slavného fotografa a malíře **Lászla Moholyho-Nagy** (*1895–†1946) nebylo možné v Praze vůbec uskutečnit.⁴¹

Obr. 13. Titulní list publikace *Ocel ve fotografii* (převzato ze sine 1938, reprofoto autor, 2021).

36 **Jindřich (Heinrich) Koch** (1896–1934) přesídlil do Prahy v roce 1933, kdy také poprvé jednal s Karlem Herainem o výstavě svých prací v muzeu. Tragicky zahynul 1. března 1934 poblíž muzea na křižovatce Pařížské ulice při střetu s nákladním automobilem (sine 1934).

37 UPM A, kart. 148, *Stará česká fotografie*, bez čj. (UPM, koncept neurčeného textu, 1934). Autorem formulace je patrně ředitel muzea Karel Herain. Provolání na svou dobu revolučně předjímá dnešní chápání fotografické tvorby 19. století jako součásti dějin umění (cf. DUFEK 2001).

38 UPM A, kart. 148, *Stará česká fotografie*, bez čj. (UPM, koncept žádosti, duben 1934).

39 **Raoul Hausmann** (*1886–†1971).

40 **Josef Jiří Kamenický** (*1910–†1981), **Bohumil Němec** (*1912–†1985), **Jaroslav Nohel** (*1914–†1977), **František Povolný** (*1914–†1974), **Hugo Tábořský** (*1911–†1991). Pražská výstava byla jejich prvním společným vystoupením.

41 UPM A, kart. 148, *Fotoskupina pěti*, čj. 524 (Povolný–UPM, 29. 1. 1934); UPM A, kart. 155, *Moholy Nagy*, čj. 3696 (Telehor–Herain, 8. 10. 1936).

Výstava *Sto let české fotografie*

Zásadní význam pro formování základů budoucí fotografické sbírky Uměleckoprůmyslového musea měly události související s oslavami výročí sta let fotografie v roce 1939. Výzvu k oslavám publikoval již v roce 1934 na stránkách *Fotografického obzoru* nestor českých fotografů amatérů **Karel Dvořák** (* 1859–† 1946; DVOŘÁK 1934, 38–40). Iniciativa však nebyla v širších kruzích rozvíjena. K oživení podnětu došlo až počátkem roku 1938, kdy Uměleckoprůmyslové museum zahájilo kroky k vlastní rozsáhlé kulturněhistorické výstavě a o připomenutí výročí projevíly zájem nezávisle i další subjekty. Zrodila se myšlenka spojit roztržštěné aktivity do společné velké jubilejní akce. V červnu 1938 se koordinace tohoto úkolu oficiálně ujala Československá společnost pro vědeckou kinematografii (ČSVK), která iniciovala vznik přípravného výboru, v němž zasedli zástupci vědeckých institucí, škol, muzeí, spolků a fotografických sdružení. Výbor vydal prohlášení, „aby toto výročí bylo užito k přehlídce práce, vykonané na území republiky“, ⁴² a zároveň zahájil oslovování potenciálních spolupracovníků ze všech oborů spojených s fotografií.

Obr. 14. Ateliér Jan Posselt, 1939: Výkonný výbor výstavy *Sto let české fotografie* (UPM D, inv. č. 223/1, reprofoto autor, 2021).

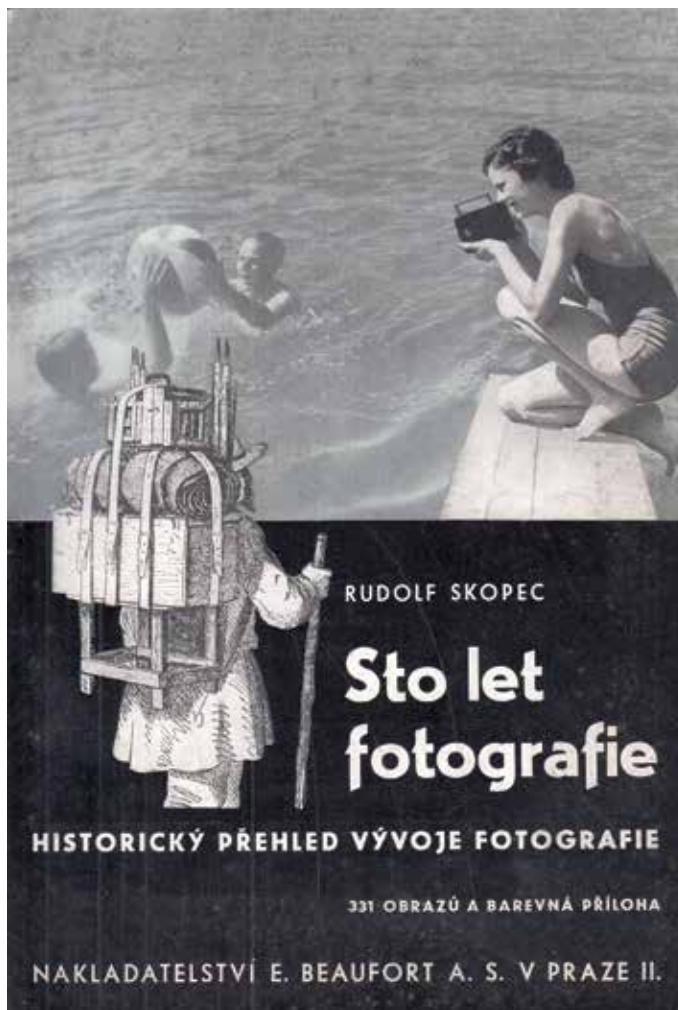
Organizaci oslav vzápětí narušily politické události vrcholící rozbitím Československa na podzim roku 1938. Objevily se dokonce pochybnosti o smyslu akce, pramenící z hlubokého zklamání nedávnými státoprávními zvraty: „Myšlenka oslavit 100. výročí vynálezu fotografie vznikla za docela odlišných poměrů, než jaké se utvářely dneska. Nebýt dnešních smutných zkušeností, byli bychom – alespoň v retrospektivních částech – jako vděční odchovanci šlechtetné Francie pěli chválu na génia francouzského ducha a velkomyslnosti monarchistické Francie, která nezištně dala celému světu vynález Daguerreův [...]. Po zradě, které se na nás dopustila demokratická Francie, považují za zbytečné oslavovat výstavou vynález Daguerreův – jak vyplývá z data výstavy

⁴² UPM A, kart. 133, přípravný komitét a delegáti, bez čj. (výzva delegátům, 1938). K účasti byli vyzváni zástupci Technického muzea, Svazu klubů kinoamatérů ČSR (Vilém Beer), Uměleckoprůmyslového musea (Karel Herain), Svazu čs. klubů fotografů amatérů (Karel Jičínský), Českého klubu fotografů amatérů v Praze (Jaroslav Krupka), Čs. společnosti pro vědeckou kinematografii (Karel Papsa), Státní grafické školy v Praze (Ladislav Sutnar), Ústavu pro vědeckou fotochemii a fotografii Karlovy univerzity v Praze (Viktorin Vojtěch) a Státního fotoměřického ústavu v Praze (Zdeněk Wirth).

– když dnes nikdo podle návodu Daguerrova nepracuje. Před Daguerrem byl Wedgewood, Niepce, po něm Petzval, Archer, Maddox, Husník, Klíč a t.d. a t.d., jejichž práce by stejným právem zasluhovala čestné připomínky.“⁴³

Vzniklou krizi překonala až nová schůze přípravného výboru počátkem února 1939. Vzhledem k změnám politickým poměrům bylo rozhodnuto upravit přehlídku „místo původně projektovaného celého území republiky jenom na území českých zemí“. Zaměření na všechna období vývoje a veškeré užití fotografie v technice, ve vědě, umění a veřejném životě zůstalo zachováno.⁴⁴

Setkání širšího okruhu oslovených institucí a jednotlivců se uskutečnilo 3. března 1939. Byl přijat rámcový program výstavy vypracovaný Zdeňkem Wirthem, který v té době vedl Státní fotoměřický ústav v Praze, a zároveň proběhla volba předsedů výborů pracovních skupin a redaktorů příslušných kapitol katalogu (obr. 14).⁴⁵ Takřka v předvečer nacistické okupace se podařilo sestavit tým složený nejen z profesionálních fotografů a amatérů, ale hlavně zástupců vědy, výroby, školství, odborných redaktorů, pracovníků muzeí a grafického průmyslu. Značný podíl ve výběrech měli odborníci z pražského akademického prostředí, významné však bylo také zastoupení jejich brněnských kolegů, které reprezentoval vysokoškolský pedagog, vědec v oblasti fotografických a kinematografických materiálů **Jaroslav Bouček** (*1903–†1985) z České vysoké školy technické v Brně (dnes VUT). Postupně se zapojovali další lidé, jako byl historik fotografie **Rudolf Skopec** (*1913–†1975), který při této příležitosti

Obr. 15. Titulní deska publikace *Sto let fotografie* od Rudolfa Skopce z roku 1939 (převzato ze Skopec 1939, reprofoto autor, 2021).

Obr. 16. Josef Sudek, 1920 nebo 1924: *Z kolínského ostrova (V zahradní restauraci / Na kolínském ostrově r. 1920 / Nedělní odpoledne na kolínském ostrově)*. Položka č. 200 katalogu výstavy *Sto let české fotografie* (UPM 1939). Dnes uložena v Moravské galerii, inv. č. MG 13233, s datací 1924 (převzato z EHM/WIRTH ET AL. 1939, [110q]).

43 UPM A, kart. 133, korespondence, čj. 4540 (Teissler–Herain, 4. 10. 1938).

44 UPM A, kart. 133, přípravný komitét a delegáti, čj. 836 (výzva delegátům, únor 1939).

45 UPM A, kart. 133, korespondence, čj. 708 (Wirth–Herain, 13. 2. 1939).

Obr. 17. Dodací list k přihlášce Josefa Sudka (* 1896–† 1976) na výstavu *Sto let české fotografie* v roce 1939. Položky s přípisem v rubrice „vráceno“ nebyly vystaveny (UPM A, kart. 133, reprofoto autor, 2021).

1124-1148
dne 25. srpna 1939

FOTO SUDKA, PRAHA, ÚSTAV
Dodací list čís. 1

P. T. *Uměleckoprůmyslové muzeum*

Račte přijmouti:

	<i>fotografie pro výstavu:</i>	<i>vráceno</i>
1123	<i>1. Krajina</i>	1124
1124-62	<i>2-5. L. Vlt</i>	1125/39
1132	<i>6. Český portrét</i>	1126/39
1133	<i>7. Český portrét</i>	29/39
1134	<i>8. 2 katolické ostrovy</i>	
1135	<i>9. Český portrét</i>	29/39
1136	<i>10. Reklamní fotografie</i>	29/39
1137-8	<i>11. Praha</i>	29/39
1139	<i>12. Portrét p. Altona</i>	
1140	<i>13. Proce</i>	
1141	<i>14. Janáčkova deska</i>	29/39
1142-3	<i>15-17. Žitavská železnice</i>	29/39
1144	<i>18. Technická fotografie</i>	29/39
1145	<i>19. Jihlava</i>	
1146	<i>20. Vojna: Dědictví mluhy</i>	29/39
1147-8	<i>21. Mlýnské: Vlastní po</i>	29/39

Jana

publikoval první větší příspěvek k dějinám fotografie (SKOPEC 1939; obr. 15).

Jelikož cílem výstavy bylo představit přínos české fotografie ve všech oborech lidské činnosti, výběr exponátů prováděly specializované komise. Největší starosti organizátorům působili živnostníci fotografové, vyzvaní, aby nejpozději do 10. června 1939 doručili historické i současné práce (obr. 16, 17). Fotografie mohly být zhotoveny všemi chemickými procesy, hlavním kritériem bylo, „aby bylo upozorněno na vše dobré a pozoruhodné, čeho se v české fotografii dosáhlo nejen v minulých dobách, nýbrž ještě spíše za našich dnů.“⁴⁶ Ze soudobé produkce byly vítány také ukázky služeb zákazníkům a fotoamatérům. Velký zájem měli organizátoři také o historické fotografické vybavení, využitelné k sestavení „starodávného atelieru“ a „dobové tmavé komory“.⁴⁷ Ve stanoveném termínu odevzdání prací se ze sta oslovených závodů přihlásilo pouze třicet pět.⁴⁸ Zástupce

živnostníků, fotograf Jan Posselt (* 1885–† 1970), proto opakovaně naléhal „na celý fotografický stav“, že „lhůta již uplynula a nejsou skoro žádné přihlášky [a] bylo by k naší hanbě, kdybychom na výstavě měli nějaké mizivé zastoupení“.⁴⁹ Liknavý přístup fotografů znepokojoval také Karla Heraina, kterého Zdeněk Wirth uklidňoval slovy: „[...] o amatérskou fotografii se nebojte, vždyť pánové řekli, že dostanete 150 zarámovaných věcí přímo do musea. Ale horší je ta čeládka profesionálská, která by měla mít především zájem.“⁵⁰ Ačkoliv nakonec většina významných fotografů snímky dodala, v některých případech, jako byl atelier Langhans, se nepodařilo oslovené přemluvit: „[...] po zralé úvaze rozhodli jsme se nezúčastnit se této výstavy vzhledem ke stávajícímu nesouladu mezi naší firmou a pány J. Posseltem a Frant. Trojanem, vyplývajícím z jednání ve stavovských záležitostech.“⁵¹

Opačný problém vznikl, když na veřejné výzvy k účasti reagoval z Brna přírodovědec a paleontolog Karel Absolon (* 1877–† 1960), který nabídl zapůjčit pod názvem *Stereoskopie ve službách*

46 UPM A, kart. 133, korespondence, čj. 1737 (UPM–profesionální fotografové, 26. 4. 1939).

47 Požadavek patrně pramenil z nakonec nere realizovaného úmyslu využít k výstavě také přilehlou muzejní zahradu a rekonstruovat v ní přehled vývoje fotografického atelieru „od Eckertova stanu pro mokry proces v přírodě, ukázky zařízení atelieru z let 1860–1870, mladšího z doby kolem roku 1900 i soudobého moderního atelieru“. Viz UPM A, kart. 133, korespondence, příloha k čj. 822 (Wirth, návrh programu výstavy, únor 1939).

48 UPM A, kart. 130, korespondence, čj. 4340 (UPM–Ředitelství ústavu pro zvelebování živností, 2. 10. 1939).

49 UPM A, kart. 133, korespondence, příloha k čj. 3312 (Posselt–profesionální fotografové, 22. 6. 1939).

50 UPM A, kart. 133, korespondence, čj. 3136 (Wirth–Herain, 15. 7. 1939).

51 UPM A, kart. 133, korespondence, čj. 3648 (Langhans–UPM, 17. 7. 1939).

přírodních věd na sto dvacet pět kolorovaných diapositivů z výzkumů v Macoše, na Balkáně, v Pyreneích a Sahaře. Ačkoliv Herain jménem muzea nejprve souhlasil, po informaci, „že účast prof. Absolona na výstavách bývá spojena s různými nesnázemi a nepříjemnostmi a že by hlavně nyní nebyla příliš žádoucí“, ⁵² konzultoval raději záležitost s docentem Jaroslavem Boučkem jako znalcem brněnských poměrů. Ten mu poradil raději odmítnout nabídku s odůvodněním, že se jedná o kolorovaný a nefotografickým způsobem upravovaný materiál. Stereoskopie tak vystaveny nebyly, stejně jako dílo Absolonova předčasně zemřelého mladšího nevlastního bratra Vladimíra Jindřicha Bušky, o které pořadatelé naopak velice stáli.⁵³

Nedílnou součástí jubilejní akce byl výstavní katalog, jehož „rozsah, obsah, obrazové vybavení a úprava postaví jej pravděpodobně v čelo všech katalogů oslavných výstav vydaných loni a letos k výročí vzniku daguerrotypie v celém světě“. ⁵⁴ Ovšem ještě v srpnu 1939 měl Zdeněk Wirth jako redaktor pouze třetinu slíbených článků. Rozmíšky mezi svářícími se autory vyřešil lapidárním rozhodnutím „kdo pošle rukopis, ten bude v katalogu a basta!“⁵⁵ V některých případech byl ale přesto nucen rukopisy odmítat: „[...] navísta, kterou jsem dostal od Vlad. Neuberta a která se vydává za informační úvod je k smíchu. To přece nelze tisknouti [...] Co dělat? Nevíte někoho, kdo to napíše dobře a aspoň dvojnásobně delší? Máme snad odborníky? Trnu nad tím, že p. Neubert vůbec neporozuměl tomu, že nám jde o fototechnické způsoby a mluví o dřevorytu, knihtisku jako náměsíčník.“⁵⁶

Výsledkem Wirthova redakčního a mnohdy i diplomatického úsilí vyšla tři týdny po zahájení výstavy stosedmdesátipětistránková publikace obsahující osmnáct odborných textů, řadu vyobrazení včetně barevných příloh (obr. 18), rozsáhlou inzerci a seznam s více než dvěma tisíci položkami.⁵⁷ Grafickou úpravu provedl profesor Státní grafické školy **Josef Solar** (* 1896–† 1977). Delikátní úlohou byla volba námětu na obálku, jelikož vzhledem k ohledům na vztahy mezi fotografy nebylo možné zvolit konkrétního autora. Na Wirthovu radu si proto profesor Solar vyžádal podklady od kolegů v grafické škole a zvolil neutrální abstraktní fotografii **Jaromíra Funkeho** (* 1896–† 1945; obr. 19).⁵⁸ Původně zamýšlený náklad 1 000 výtisků byl koncem srpna zdvojnásoben.

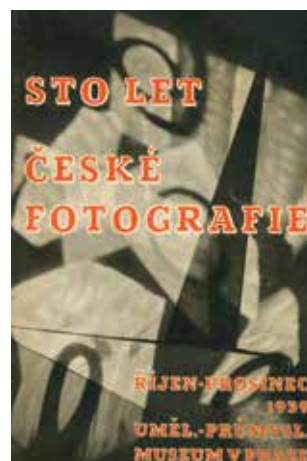
Rozhodné slovo při utváření výsledné podoby sálů měla především instalační komise v čele s předsedou Karlem Herainem, který nabádal, že „výstava nesmí býti nezáživnou skládkou papírů“.⁵⁹

Původně zamýšlený termín zahájení v polovině září bylo nutné posunout. Dne 1. září 1939, kdy nacistické Německo napadlo Polsko a vypukla druhá světová válka, byl Karel Herain ovšem poměrně optimistický: „Výstavu nepřerušujeme, získáváme jen čas k lepšímu propracování [...]“. Zájem širokých vrstev o výstavu české fotografie je mimořádný. Stále nám přináší na výstavu zajímavé doklady ze soukromí a upozorňují, kde by se co mohlo ještě nalézt. Tento stav se týká i dnešního dopoledne, kdy se již schyluje k velké bouři. Z toho čerpám přesvědčení, že je radno výstavy neodkládat, až opět vyjde sluníčko.“⁶⁰

Vlastní instalace, započatá v srpnu, vyvrcholila počátkem října, kdy se členové výboru scházeli každý den v odpoledních hodinách, aby třídili exponáty a vybírali ze stále ještě docházejících prací (obr. 20).⁶¹ Příliv historického materiálu si na návrh Zdeňka Wirtha vynutil dodatečné rozšíření již tak rozsáhlých prostor o další sál v druhém patře muzejní budovy. Atmosféru posledních týdnů horečných příprav před zahájením zpětně vystihla odpověď Karla Heraina na jednu ze stížností došlých po otevření výstavy, a to ohledně instalace pardubického fotografa **Josefa Pírky** (* 1861–† 1942): „Nikdo z Vás nemůže mít představu o tom, s jakými potížemi se nyní výstavy konají a s jakým napětím a v jakém tempu se nyní v Praze pracuje [...] výstava a přemnoho jiných starostí tvořilo však soubor povinností tak vyčerpávajících, že po několik dní [po otevření

Obr. 18. Anonym, před 1939: Hana Vítová. Barevná příloha katalogu *Sto let české fotografie*, věnovaná nakladatelskou firmou V. Neubert a synové, Praha-Smíchov (převzato z UPM 1939, příloha, bez paginace, reprofoto autor, 2021).

Obr. 19. Katalog *Sto let české fotografie* s titulní abstraktní fotografií Jaromíra Funkeho (převzato z UPM 1939, reprofoto autor, 2021).

52 UPM A, kart. 130, korespondence, čj. 4040 (Herain–Bouček, 11. 9. 1939).

53 Muzeum neúspěšně kontaktovalo **Karlu Absolonovou-Bufkovou** (* 1855–† 1941), jelikož nemělo k dispozici jedinou práci jejího syna. Viz UPM A, kart. 130, korespondence, čj. 4252 (UPM–Absolonová-Bufková, 25. 9. 1939).

54 UPM A, kart. 133, korespondence, čj. 4531 (UPM–členům hlavního výstavního výboru, 17. 10. 1939).

55 UPM A, kart. 133, korespondence, čj. 3006 (Wirth–Herain, 10. 7. 1939).

56 UPM A, kart. 133, korespondence, čj. 3136 (Wirth–Herain, 15. 7. 1939).

57 K detailnímu obsahu publikace viz POSPĚCH 2010, 16; POSPĚCH 2014, 18.

58 UPM A, kart. 133, korespondence, čj. 3868 (Solar–Herain, 26. 8. 1939).

59 UPM A, kart. 133, korespondence, čj. 1610 (UPM–předsedové výstavních skupin, 15. 4. 1939).

60 UPM A, kart. 133, korespondence, čj. 3882 (Herain–Wirth, 1. 9. 1939).

61 UPM A, kart. 133, korespondence, čj. 453 (UPM–členové výstavního výboru, 17. 10. 1939).

Obr. 20. Foto-Posselt-Smíchov, říjen 1939: Členové hlavního výboru výstavy *Sto let české fotografie* při práci (UPM D, č. arch. 223/2, reprofoto autor, 2021).

Obr. 21. Illek a Paul, 1939: Projev Karla Dvořáka, nejstaršího českého fotoamatéra, na zahájení výstavy *Sto let české fotografie* dne 26. října 1939 (UPM D, č. arch. 222/1, reprofoto autor, 2021).

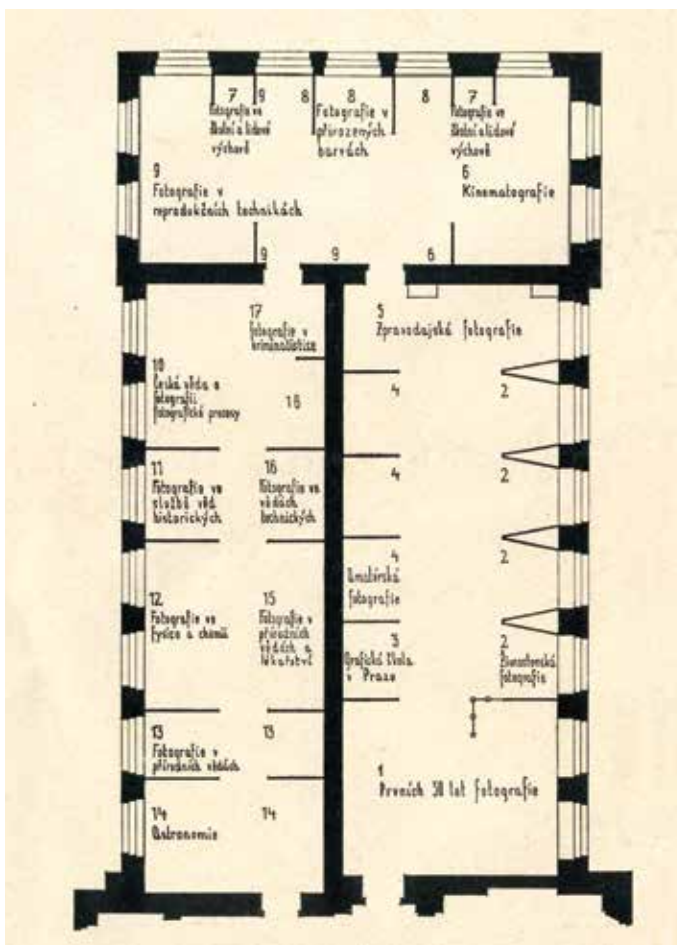
– pozn. autor] ani fysicky ani duševně nikdo v museu vůbec nemohl pracovat. Bylo třeba nabrat nových sil a teprve potom bylo lze výstavu dokončit.“⁶²

Podle původní představy instalační komise mělo být architektonické řešení svěřeno jevištnímu výtvarníkovi **Františku Trösterovi** (*1904–†1968), v té době profesoru Státní ústřední školy bytového průmyslu v Praze.⁶³ Definitivní volba však padla na architekta **Jana Vaňka** (*1891–†1962), který s muzeem spolupracoval již v předchozích letech. Zásadní novinkou oproti dřívější praxi bylo zrušení systému uzavřených kójí a jejich nahrazení vzdušnými panely s fotografiemi rámovanými v lištách z měkkého dřeva, což vycházelo vstříc poměrně omezenému rozpočtu, vynucenému restrikcemi hospodářství na prahu světové války. Náhradou za nerealizovanou část expozice o vývoji ateliérů v zahradě byla ve vstupní části pomocí rekvizit Národního divadla (obr. 22) vytvořena náznaková instalace ateliéru 19. století, jejíž nástěnné dekorace provedli studenti Uměleckoprůmyslové školy v Praze **Jan Kotík** (*1916–†2002) a **Ladislav Lakomý**.

Výstava *Sto let české fotografie* byla zahájena 26. října 1939 (obr. 21). Zabírala šest muzejních sálů a na její prohlídku bylo doporučováno vyhradit si nejméně dvě hodiny. Ve dvou místnostech v přízemí byly instalovány výrobky českého fotochemického průmyslu a fotografické a kinematografické

Obr. 22. Centropress, 1939: Vstupní síň výstavy *Sto let české fotografie* věnovaná prvním padesáti letům vývoje fotografie (UPM D, č. arch. 225/2, reprofoto autor, 2021).

Obr. 23. Plánek sálů výstavy *Sto let české fotografie* ve zvýšeném přízemí Uměleckoprůmyslového musea (převzato z UPM 1939, 100, reprofoto autor, 2021).

62 UPM A, kart. 133, korespondence, čj. 5265 (Herain-Jaroslav Šimon, 4. 12. 1939).

63 UPM A, kart. 133, korespondence, čj. 1570 (návrh a pokyny instalační komise, 14. 4. 1939).

Obr. 24. Anonym, kolem 1860: *Jan Neruda a Anna Holinová při prohlížení stereoskopii*. Stereoskopická ambrotypie (převzato z UPM 1939, 105, reprofoto autor, 2021).

Obr. 25. Foto-Posselt-Smíchov, 1939: První sál výstavy *Sto let české fotografie*. Vlevo oddělení živnostenské fotografie. Závěsy na oknech byly instalovány jako součást povinného zatemnění proti „nepřátelským letcům“ (UPM D, bez č. arch., reprofoto autor, 2021).

přístroje domácí produkce. Nejvíce návštěvníků přitahovaly především tři velké sály ve zvýšeném přízemí (obr. 23). Vstupní část prvního sálu představila v náznaku prostředí starého fotografického ateliéru a produkci počátečních padesátileté fotografie. Jako ukázky portrétování před vynálezem fotografie zde byly zařazeny siluety, ceroplastiky a miniatury. Následovaly je daguerrotypy, nejstarší prakticky využitelné fotografie, mezi nimiž budil živý zájem Malochův (?) portrét **Boženy Němcové** (*1820–†1862), jejíž odkaz byl na počátku okupace mimořádně silný. Podobně na publikum ve skupině fotografií na skle, plátně nebo plechu působila stereoskopická ambrotypie zachycující **Jana Neruda** (*1834–†1891) a jeho „věčnou nevěstu“ **Annu Holinovou** (*1836–†1910; obr. 24) od neznámého autora. Přehled historického vývoje pokračoval ukázkami na různých typech fotografických papírů. Většinu sálu pak obsadila soudobá fotografie (obr. 25).

Obr. 26. František Drtikol, před 1925: Akt. Dilo bylo vystaveno v souboru fotografií Františka Drtikola z let 1910–1922, položky č. 163–189 katalogu výstavy *Sto let české fotografie* (UPM 1939, 110–111, převzato z EHM/WIRTH ET AL. 1939, [110k]).

Jádro představovaly přibližně dvě stovky vybraných fotografií profesionálních a amatérských tvůrců. Na čestném místě v tomto oddílu výstavy byla umístěna rozsáhlá kolekce dvaceti sedmi prací Františka Drtikola z let 1910–1922 (obr. 26).⁶⁴ Fotografie ostatních autorů pocházely ve většině případů z 2. poloviny 30. let, výjimku tvořily Bruner-Dvořákovy snímky z přelomu století. Amatéři vystavili díla z posledních pěti let. Samostatně byla zastoupena pražská Státní grafická škola⁶⁵ s pracemi žáků a jejich pedagogů Jaromíra Funkeho a **Josefa Ehma** (*1909–†1989). Pozornost mezi zpravodajskými fotografiemi (obr. 27) vzbuzoval svým aktuálním obsahem snímek *Ošklivý březnový den*, exponovaný **Karlem Hájkem** (*1900–†1978) na Václavském náměstí v Praze v den německé okupace 15. března 1939. V čelním pohledu proti vchodu dominovala celému sálu efektní velkoformátová zvětšenina se sportovní tematikou (startem běžeckého závodu), zhotovená královéhradeckou firmou Fotochema (FOMA) v rozměru 3 × 6 metrů.

Druhý sál byl určen osvětovému poslání fotografie, kinematografii, barevné fotografii a fotomechanickým způsobům reprodukce. Kinematografie byla představena od pokusů **Jana Kříženeckého** (*1868–†1921) z roku 1898 po nejnovější záběry z prostředí filmových ateliérů (obr. 28). Z barevných fotografií budily obdiv zejména průkopnické práce chemika a vynálezce prof. **Karla Šmirouse** (*1890–†1981). Zvláštní péči věnovali organizátoři také představení různých způsobů tiskové obrazové reprodukce, ve které byly v minulosti na domácí půdě učiněny zásadní objevy završené vynálezem světlotisku malířem a grafikem **Jakubem Husníkem** (*1837–†1916) a hluhotisku malířem a grafickým technikem **Karlem Klíčem** (*1841–†1926).

Třetí sál zůstal vyhrazen širokému spektru užití fotografie v humanitních, technických a přírodních vědách a dále ve fyzice a chemii. Prvním zastavením bylo oddělení „Česká věda o fotografii a fotografické procesy“, obsahující řadu měřicích přístrojů, ukázek ušlechtilých fotografických procesů i připomínku zasloužilých domácích vědeckých pracovníků v oboru fotografie. Stovky zobrazení a přístrojů, včetně polarografu **Jaroslava Heyrovského** (*1890–†1967), názorně dokázaly, do jaké míry se fotografie od svého objevu stala nezastupitelnou pomocnicí vědeckého

⁶⁴ Jednalo se nejspíše o výběr z autorského daru už z roku 1922 (UPM 1939, 110–111).

⁶⁵ Dnes Vyšší odborná škola grafická a Střední průmyslová škola grafická, na původní adrese čp. 535/III, Hellichova 22.

Obr. 27. Foto-Posselt-Smíchov, 1939: Oddělení amatérské fotografie a oddělení zpravodajské fotografie výstavy *Sto let české fotografie* (UPM D, č. arch. 224/3, reprofoto autor, 2021).

Obr. 28. Centropress, 1939: Filmové oddělení výstavy *Sto let české fotografie*. Vpravo starý Lumièrův kinematografický přijímací aparát, vlevo česká stativová „šlechtovka“ s klikovým pohonem, konstruovaná Josefem Šlechtou roku 1923 (UPM D, č. arch. 225/4, reprofoto autor, 2021).

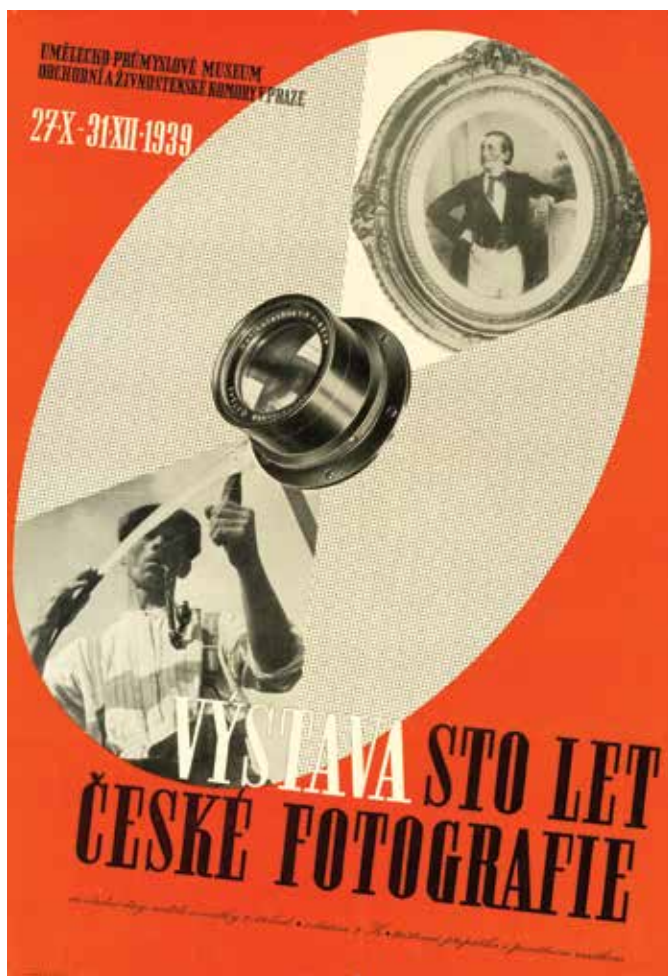

Obr. 29. Centropress, 1939: Astronomické oddělení výstavy *Sto let české fotografie* (UPM D, č. arch. 225/3, reprofoto autor, 2021).

pokroku. Ne náhodou byly poslední zastávkou sálu meteorologické a astronomické fotografie, které návštěvníkovi přiblížily také vesmírný svět (obr. 29).

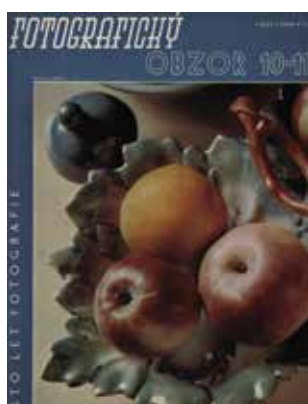
Dodatečně přidáný sál druhého poschodí zaplnilo více než tisíc historických fotografií, které rozšiřovaly retrospektivu vstupní části expozice. Bylo zde shromážděno vše, co se týkalo fotografie 19. století, včetně historických písemných dokladů o počátcích fotografování v českých zemích, mimo jiné i nejstarších učebnic a příruček. Návštěvníci zde mohli detailně studovat amatérskou i ateliérovou tvorbu, zejména podobizny významných českých osobností politického, kulturního a společenského života před rokem 1914. Další část sálu byla vyhrazena fotografické vedutě jako rozšíření oddělení „Fotografie ve službě věd historických“ (UPM 1939, 159–172).

Výstavu *Sto let české fotografie* prezentovali pořadatelé jako jednu z nejdůležitějších celonárodních kulturních akcí roku 1939. Patřičnou pozornost proto soustředili na propagaci a doprovodný program. V ulicích českých a moravských měst byl rozšiřován plakát o rozměru 30 × 42 cm, zhotovený v počtu 2000 kusů záměrně na pevném kartonu, aby mohl být umísťován do výkladních skříní (obr. 30). Jeho autorem byl absolvent uměleckoprůmyslové školy **Vladimír Ringes** (* 1911–† 1989), zaměstnaný v roce 1939 jako ústavní stipendista u Firmy J. L. Bayer, akciové společnosti pro průmysl tiskařský a papírenský v Kolíně. Výrazný plakát s dvěma fotografiemi

Obr. 30. Vladimír Ringes, 1939: Plakát výstavy *Sto let české fotografie* (UPM D, inv. č. 10, reprofoto O. Kocourek, 2021).

Obr. 31. Obrazová reportáž z výstavy *Sto let české fotografie* na stránkách časopisu *Pestrý týden* ze dne 9. prosince 1939 (převzato ze sine 1939a).

Obr. 32. Dvojčíslo časopisu *Fotografický obzor* věnované výstavě *Sto let české fotografie*, 1939 (převzato z EHM/WIRTH ET AL. 1939).

v dynamické elipse kolem objektivu s nápisem Optikotechna symbolizoval souvztažnost staré a moderní fotografie, autotypický rastr upomínal k fotomechanické reprodukci. „Žence“ zprostředkoval Svaz spolků fotografů amatérů v Praze, historický portrét dodalo muzeum.

Na stránkách denního tisku, ale i v rozhlase byla propagace zahájena ještě před otevřením výstavy a pokračovala po celou dobu jejího trvání (obr. 31). Společnost deprimovanou ztrátou státní samostatnosti oslovily zejména poukazy na blízký vztah fotografie a doby národního obrození: „Náš národ má k fotografii poměr bližší než bývá jinde [...]. Kořeny této tradice jsou buditelské a oživují nám památku na výrazné typy uvědomělých průkopníků národní kultury. Těch všech bude na výstavě vzpomínáno.“⁶⁶

Ohlasy na výstavu byly v drtivé většině kladné. Kromě velkého množství drobnějších zpráv vyšlo dne 16. listopadu 1939 zvláštní číslo týdeníku *Světobzor*, které připravil ještě průkopník českého fotožurnalistu **Pavel Altchul** (* 1900–† 1944), v té době již zbavený z rasových důvodů oficiálního vedení tohoto progresivního časopisu (ŠTÝBR 1939). Celé dvojčíslo 10–11 (1939) věnoval výstavě *Fotografický obzor*, který oproti *Světobzoru* uveřejnil více snímků současných autorů (EHM/WIRTH ET AL. 1939; obr. 32). Z deníků se tématem fotografie opakovaně zabíraly *Národní listy*, které do vánočního čísla zařadily dvoustranu se souborem článků *Co dala fotografie životu a co dal život fotografii* (sine 1939b). Nechyběly také kritické hlasy, které ale obvykle vyjadřovaly pouze nespokojenost jednotlivců či zástupců dílčích oborů. Příkladem může být článek v *Kinorevue*, vytýkající výstavě kromě nedůsledné chronologie a nepoměrného zastoupení autorů především nedostatečnou prezentaci kinematografie (O. K. 1939).

Značné úsilí bylo vynaloženo na zvýšení návštěvnosti. Pro zájemce byly třikrát týdně organizovány společné prohlídky s výklady a ve snaze usnadnit přístup také mimopražskému publiku bylo koncem roku ve spolupráci s kulturně-osvětovou organizací *Radost ze života* nebo jednotlivými fotografickými kluby uspořádáno několik hromadných zájezdů zvláštními vlaky. Počátkem

66 UPM A, kart. 133, zahájení, čj. 4655 (UPM–redakce pražských deníků, 24. 10. 1939).

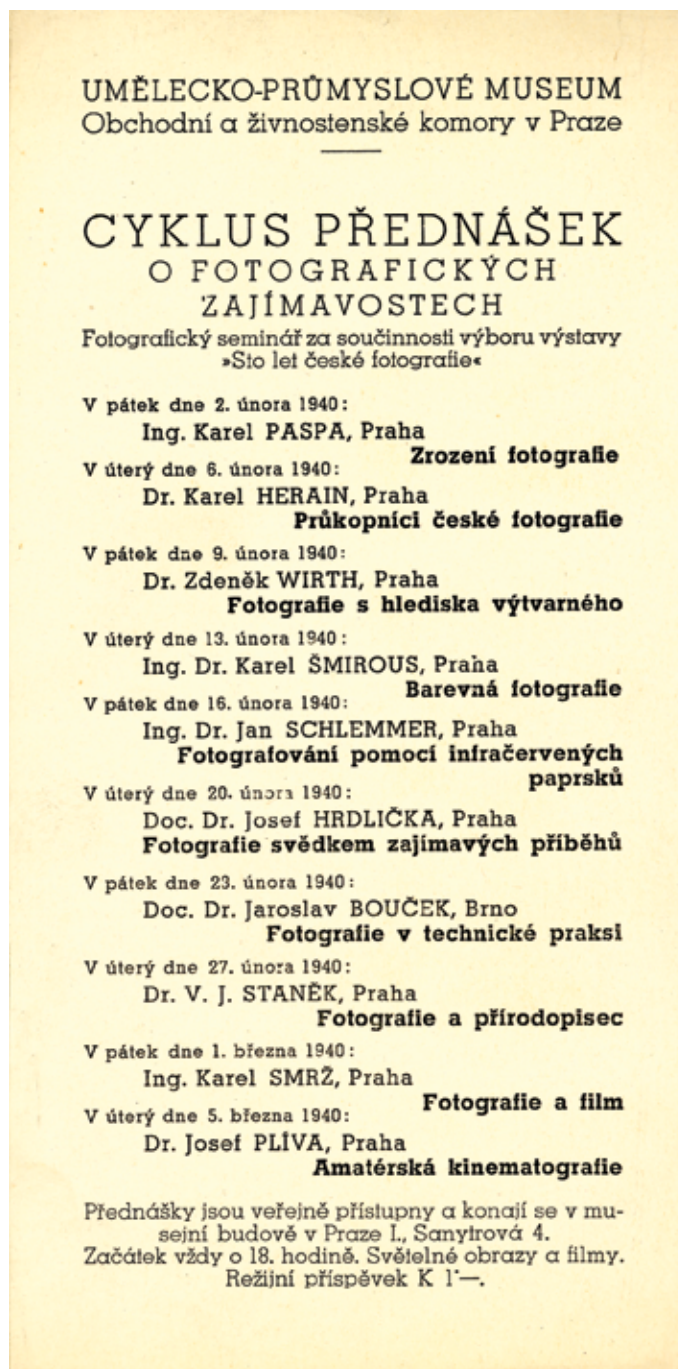
prosince navrhl Karel Herain v duchu muzejní tradice obohatit program o cyklus večerních přednášek. Ten však proběhl až po uzavření hlavní části expozice v únoru a březnu 1940 (obr. 33).⁶⁷

K úspěchu a velmi kladnému přijetí celé akce ze strany veřejnosti přispěly mnohdy zdánlivé drobnosti. Přímo v jednom ze sálů přízemí byla otevřena přepážka dočasného poštovního úřadu, která používala zvláštní pamětní razítko a nabízela také sadu výstavních pohlednic. Pořadatelé náležitě oslavili i uvítání patnáctitisíciho návštěvníka, který se dostavil 6. ledna 1940 a jako poděkování si mohl vybrat fotografický nebo filmový přístroj.⁶⁸

Výstava *Sto let české fotografie* byla oficiálně ukončena dne 14. ledna 1940. Až do března zůstal zpřístupněn sál ve druhém patře, jenž v muzejních plánech tvořil základ „zvláštní stálé muzejní sbírky českých i cizích fotografií, která bude uspořádána vývojově a bude v ní proto soustavně věnována pozornost právě tak fotografickým památkám jako fotografii soudobé“.⁶⁹ K rozšiřování této nově zakládáné kolekce byli vyzváni nejen vlastníci exponátů končící výstavy, ale také široká veřejnost. Například *Lidové noviny* apelovaly, že „mělo by se v Čechách i na Moravě v každé rodině a v každé významnější osadě zjistit, zda se v ní nezachovaly nějaké pozoruhodnější fotografie“ (–od– 1939). Živnostníci fotografové byli kromě fotografií požádáni o historické zařízení ateliérů, zejména o nábytek, malovaná pozadí, zábradlí, mříže, vázy apod. Do jaké míry šlo o výzvu aktuální, dosvědčila odpověď, že aparáty, pozadí, dekorace, nábytek a další věci ateliéru Kolínský v Náchodě byly jako nepotřebné haraburdí před nedávnem spáleny, plátna velkých rozměrů rozstříhána a prodána malířům.⁷⁰

Nejvýznamnější akvizicí v souvislosti s aktivitami roku 1939 představuje jeden z pilířů dnešní fotografické sbírky muzea, dar veškerého fotografického díla Františka Drtikola. Bohatá literatura k tomuto klasikovi české fotografie datuje obvykle převod do muzejních sbírek v rozmezí

Obr. 33. Oznámení cyklu přednášek o fotografických zajímavostech v návaznosti na výstavu *Sto let české fotografie* v roce 1940 (UPM A, kart. 133, reprofoto autor, 2021).

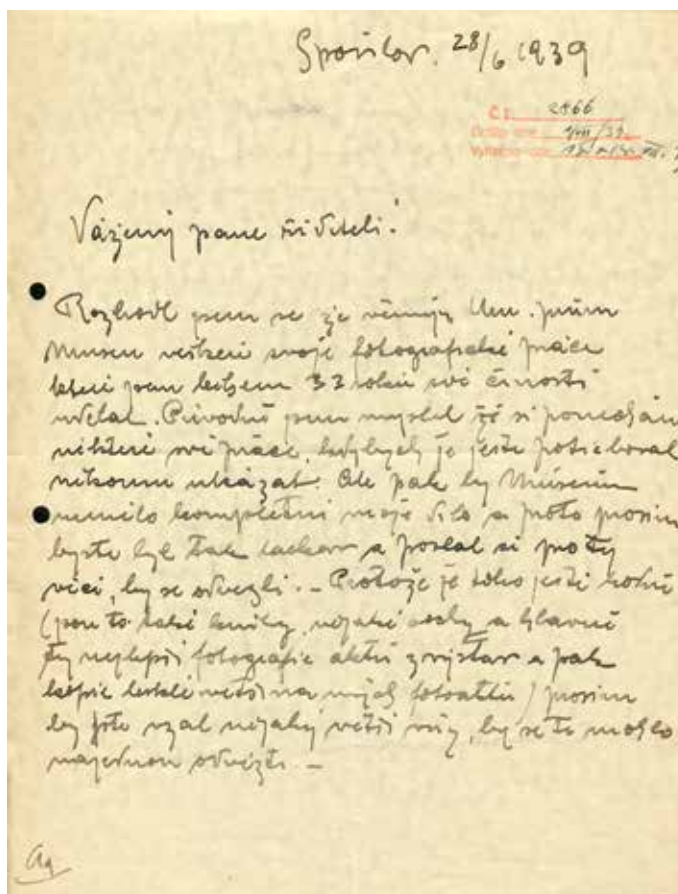
67 UPM A, kart. 133, korespondence, čj. 5259 (Herain–členové hlavního výstavního výboru, 4. 12. 1939).

68 Výherkyně obdržela zrcadlovku Autoflex od firmy Optikotechna v Přerově (UPM A, kart. 130, tiskové zprávy, bez č.).

69 UPM A, kart. 130, korespondence, čj. 412 (UPM–provolání majitelům sbírek, 20. 1. 1940).

70 UPM A, kart. 130, korespondence, čj. 1979 (Zemánek–Herain, 12. 4. 1941).

Obr. 34. Dopis Františka Drtikola Karlu Herainovi z 28. června 1939 o věnování celého fotografického díla a způsobu jeho přepravy do muzea (UPM A, kart. 95, reprofoto autor, 2021).

let 1939–1942, případně ve starší tradici k roku 1942 (BIRGUS 1994, 48; MLČOCH 2004, 17; DOLEŽAL/FÁROVÁ 2012, I: 57). Dosud nepublikovaná korespondence v muzejním archivu však potvrzuje, že k předání došlo ve dvou fázích v době přípravy výstavy, kdy František Drtík v dopise z 28. června 1939 Karlu Herainovi píše: „Rozhodl jsem se [sic!] že věnuji Um. prům. Museu veškeré svoje fotografické práce které jsem během 33 roků své činnosti udělal.“ (obr. 34)⁷¹ Zmínkou o celém díle naráží Drtík na předchozí, pouze dílčí věnování vybraných prací z dubna 1939. Nejasnost s přesným datováním Drtíkova daru lze vysvětlit jednak patrně impulzivním Drtíkovým rozhodnutím, jednak tím, že k zápisu do muzejního inventáře skutečně došlo až zpětně po rozřídění, inven-

Obr. 35. *Zmizelá Praha*, obálka prvního dílu *Staré a Nové Město s Podskalím*, připraveného Václavem Vilémem Štechem, Václavem Vojtěškem a Zdeňkem Wirthem v prvním vydání z roku 1945 (převzato z WIRTH ET AL. 1945–1948, reprofoto autor, 2021).

tarizování a uložení všech „5 172 fotografických prací dárcových, jeho pomůcek k fotografické práci, souboru grafických listů, korespondence, různé užitkové grafiky, keramiky a prací ze skla“ dokončeném v únoru 1942.⁷²

Úsilí vynaložené během přípravy výstavy významně přispělo mj. k prohloubení znalostí ikonografie historické Prahy. Jednou z nejznámějších pragensií tohoto období je bezesporu bohatě ilustrovaná kniha Zdeňka Wirtha *Stará Praha* (WIRTH 1940a), obsahující zásadní stať o pražské fotografické vedutě, údaje o místních fotoateliérech a více než čtyři sta původních snímků zachycujících proměny města převážně ve 2. polovině 19. století. Ducha výstavy je možné vyčíst i z předmluvy k obrazové publikaci *Praha ve fotografii Karla Plicky* (WIRTH 1940b), vydané v roce 1940, a v určité míře také v šesti svazcích cyklu *Zmizelá Praha* (WIRTH ET AL. 1945–1948; obr. 35), vycházejících od roku 1945 coby „starý obraz města a jeho památek zničených v druhé polovině 19. a ve 20. století“.

Slibný rozvoj nově vznikající fotografické sbírky Uměleckoprůmyslového musea, založené především na úspěchu výstavy z roku 1939, skončil důsledkem událostí během druhé světové války. Rychle se zhoršující poměry v protektorátu vedly postupně k takřka úplnému omezení muzejní činnosti. Příznivější poměry nenastaly ani po roce 1945, kdy nová doba přinesla naléhavější úkoly. Karel Herain, který nejprve ve složitých poválečných poměrech obnovoval muzejní činnost, byl bezprostředně po únoru 1948 z muzea odstraněn. Zdeňka Wirtha v té době plně zaměstnávala práce v Národní kulturní komisi a celoživotní zájem o památkovou péči. Samotné muzeum bylo od konce války v několika vlnách postupně zavaleno konfiskovanými uměleckými předměty z majetku Němců a později všech skutečných či domnělých nepřátel komunistického režimu. Zájem ústavu pod vedením historika umění **Emanuela Pocheho** (* 1903–† 1987) se proto zaměřil hlavně na historické umělecké řemeslo a další tvorba fotografické sbírky přestala být aktuálním tématem. Po administrativním sloučení muzea s Národní galerií v roce 1959 byl celý fond třinácti

⁷¹ UPM A, kart. 95, korespondence, čj. 2866 (Drtík–Herain, 28. 6. 1939). Kromě fotografií a dokumentů, knih a archiválií obsahoval dar také množství předmětů ze skla a keramiky zařazených následně do uměleckořemeslné sbírky.

⁷² UPM A, kart. 169, správní výbor, bez čj. (zpráva o činnosti za únor 1942, 1).

tisíc fotografií převeden do správy Národního technického muzea. Následné skladování v nevhodných prostorách vedlo k těžkému poškození celého souboru, který se podařilo s citelnými ztrátami získat zpět až po obnovení samostatnosti muzea po roce 1969. Zachráněné fotografie se díky pochopení nového ředitele **Jiřího Šetlíka** (*1929) a úsilí historičky umění **Anny Fárové** (*1928–†2010) staly základem dnešní sbírky, v nových podmínkách orientované již především na autorskou tvorbu 20. století.⁷³

PRAMENY

- UPM A — Archiv Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, fond Agenda 1885–1948, kart. 52, 95, 130, 133, 148, 155, 169, 188 (správní výbor, korespondence, výstava Stará česká fotografie, Fotokupina pěti, Moholy Nagy, přípravný komitét a delegáti výstavy Sto let české fotografie).
- UPM D — Archiv Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, Sbírka dokumentace, kart. 1; číslo archivní 222/1, 223/1, 223/2, 224/3, 225/2, 225/3, 225/4, 3462/2, 3469/4; inv. č. 10.
- UPM E — Oddělení evidence Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, inventární karty, inv. č. 165, 8441, 8474.

LITERATURA

- sine* 1913 — *sine*: Memento mori : Poesie našich hřbitovů. Český svět 10, 1913–1914/9, 31. 10. 1913, 11–16 [9–14].
- sine* 1934 — *sine*: Chodec usmrčen těžkým nákladním autem. Národní listy 74, příloha Národ 10, 1934/43, 2. 3. 1934, 1.
- sine* 1938 — *sine*: Výstava Ocel ve fotografii : Soubor záběrů Vladimíra Hipmana z prostředí závodů Báňské a hutní společnosti : Praha 1938 : Umělecko-průmyslové museum obchodní a živnostenské komory : 12. září – 2. října. Praha 1938.
- sine* 1939a — *sine*: Navštivte výstavu „Sto let fotografie“. Pestrý týden 14, 1939/49, 9. 12. 1939, 2.
- sine* 1939b — *sine*: Co dala fotografie životu... a co dal život fotografii. Národní listy 79, 1939/351, 24. 12. 1939, 11–12.
- sine* [2019] online — *sine*: Dar Josefa Koudelky obohatil sbírku fotografie UPM. In: Uměleckoprůmyslové museum/Muzeum žije!, publikováno [2019]. Dostupné na <<https://www.upm.cz/dar-josefa-koudelky-obohatil-sbirku-fotografie-upm/>> [vid. 2022-08-30].
- BIRGUS 1994 — Vladimír BIRGUS: Fotograf František Drtikol – Die Geschichte des Lebens und Schaffens von František Drtikol... Praha 1994.
- da- 1934 — da: Směs : Fotografické výstavy v Praze. Fotografický obzor 42, 1934/5, 78–79.
- DOLEŽAL/FÁROVÁ 2012 — Stanislav DOLEŽAL (ed.) / Anna FÁROVÁ: František Drtikol : Etapy života a fotografického díla : Secese – Art deco – Abstrakce. Praha 2012, 2 sv.
- DUFEK 2001 — Antonín DUFEK: kapitoly Počátky fotografie; Fotografie ve věku vizitkománie a živých obrazů; Fotografie pro každého. In: Dějiny českého výtvarného umění III/1, 2 : 1780/1890. T. Petrasová / H. Lorenzová (eds) et al., Praha 2001, 49–52, 240–253, 304–310.
- DVOŘÁK 1934 — Karel DVOŘÁK: Oslava storočí fotografie 1839–1939. Fotografický obzor 42, 1934/3, 38–40.
- EHM/WIRTH ET AL. 1939 — Josef EHM (ed.) / Zdeněk WIRTH ET AL.: Sto let fotografie = Fotografický obzor 47, 1939/10–11.
- CHYTIL 1887 — Karel CHYTIL: O účelu a prostředcích umělecko-průmyslového muzea [přednáška 20. března 1887 v Rudolfinu]. Praha 1887.
- JENÍČEK 1938 — Jiří JENÍČEK: [úvod k seznamu exponátů]. In: *sine* 1938, bez paginace.
- JÍŘÍK 1913 — František Xaver JÍŘÍK: Úvod. In: UPM 1913, 3–5.
- JÍŘÍK 1914 — František Xaver JÍŘÍK: Fotografie. In: UPM 1914, 3–8.
- JÍŘÍK 1930 — František Xaver JÍŘÍK: Miniatura a drobná podobizna v době empirové a probuzenecké v Čechách. Praha 1930.
- K. B. M. 1915 — K. B. M. [Karel Boromejský Mádl]: Fotografie v Rudolfinu. Národní listy 55, 1915/1, 1. 1. 1915, příloha Z kulturního života, 9.
- KOCH/SUTNAR/HERAIN 1935 — Jindřich KOCH / Ladislav SUTNAR (ed.) / Karel HERAIN: Práce Jindřicha Kocha. (= Soukromé tisky Státní grafické školy, č. 2), Praha 1935.

⁷³ K obnovení sbírky po roce 1969 viz rozhovor s Jiřím Šetlíkem a Annou Fárovou, jež zapsala Alena ŠOURKOVÁ (1970; cf. STOILOV/FÁROVÁ 2016, 785–787). Stručný vývoj sbírky je zachycen v příležitostném propagačním tisku z roku 2006 (MLČOCH 2006). O sbírce též *sine* [2019] online.

- L. Kr. 1914 — L. Kr.: Photographische Ausstellung im Rudolphinum. Prager Tagblatt 39, 1914/355, 25. 12. 1914, 15.
- M. 1915 — M. [Karel B. Mádl]: Umělecko-průmyslové museum [...]. Zlatá Praha 32, 1914–1915/14, 15. 1. 1915, 166–167.
- MÁDL 1913 — Karel B. MÁDL: Výtvarné umění : Drobné podobizny. Národní listy 53, 1913/60, 2. 3. 1913, příloha Z kulturního života, 17.
- MLČOCH 2004 — Jan MLČOCH: František Drtíkol : Fotografie z let 1918–1935 ze sbírek Uměleckoprůmyslového musea v Praze = František Drtíkol : Photographs from the years 1918–1935 in the collections of the Museum of Decorative Arts in Prague. Praha 2004.
- MLČOCH 2006 — Jan MLČOCH: Uměleckoprůmyslové museum v Praze / sbírka fotografie (1902–1989). [Praha 2006].
- N. V. Š. 1914 — N. V. Š.: Beseda : Výstava fotografií v Rudolfinu. Čas 28, 1914/571, 30. 12. 1914, příloha II, odpolední vyd., 1–2.
- od- 1939 — od: Úspěch výstavy, který je nám ku cti. Lidové noviny 47, 1939/650, 28. 12. 1939, druhé, polední vyd., 2.
- O. K. 1939 — O. K. [Oldřich Kautský]: Fotografie za sto let. Kinorevue 6, 1939–1940/14, 22. 11. 1939, 274–275.
- OUPICKÝ 1938 — [František] OUPICKÝ: Výstavy : Ocel ve fotografii. Fotografický obzor 46, 1938/10, 164–165.
- POSPÉCH 2010 — Tomáš POSPÉCH (ed.): Česká fotografie 1938–2000 v recenzích, textech, dokumentech. Hranice 2010.
- POSPÉCH 2014 — Tomáš POSPÉCH: Myslet fotografii : Česká fotografie 1938–2000. Praha 2014.
- R. Š. 1915 — R. Š.: Výstava fotografií v Rudolfinu. Národní politika 33, 1915/2, 2. 1. 1915, odpolední vyd., 4.
- SCHEUFELER/VAVŘINOVÁ 2017 — Pavel SCHEUFELER / Valburga VAVŘINOVÁ: Fotografické ateliéry na území země Koruny české. Praha 2017.
- SKOPEC 1939 — Rudolf SKOPEC: Sto let fotografie : Historický přehled vývoje fotografie. Praha 1939.
- STOILOV/FÁROVÁ 2016 — Viktor STOILOV (ed.) / Anna FÁROVÁ: Dvě tváře / AF. Praha 2016, 2. vyd.
- ŠOURKOVÁ 1970 — Alena ŠOURKOVÁ: Fotografické oddělení Uměleckoprůmyslového muzea. [Rozhovor s Jiřím Šetlíkem a Annou Fárovou]. Československá fotografie 21, 1970/8, 356.
- ŠTECH 1922 — Václav Vilém ŠTECH: Estetika fotografie. Fotografický obzor 30, 1922/3, 33–36; 1922/4, 49–51; 1922/6, 81–83.
- ŠTÝBR 1939 — Emil ŠTÝBR (ed.): Sto let české fotografie : K výročí 1839–1939 a k současné výstavě v Umělecko-průmyslovém muzeu v Praze = Světozor 39, 1939/46, 16. 11. 1939, zvláštní číslo [připravil Pavel Altchul].
- TRNKOVÁ 2008 — Petra TRNKOVÁ: Technický obraz na malířských štafích : Umělecká fotografie a česko-německí fotoamatéři, 1890–1914 – Technical Image on a Painter's Easel Czech-German photo-amateurs and art photography, 1890–1914. Brno 2008.
- UHLÍKOVÁ 2010 — Kristina UHLÍKOVÁ: Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878–1939). Praha 2010.
- UPM 1909 — sine: Uměleckoprůmyslové museum Obchodní a živnostenské komory v Praze: Zpráva kuratoria za správní rok 1908. Praha 1909.
- UPM 1910 — sine: Uměleckoprůmyslové museum Obchodní a živnostenské komory v Praze: Zpráva kuratoria za správní rok 1909. Praha 1910.
- UPM 1913 — sine: Uměleckoprůmyslové museum Obchodní a živnostenské komory v Praze: Katalog výstavy miniatur a drobných podobizen : od 16. února včetně do 25. března 1913. Praha 1913.
- UPM 1914 — sine: Uměleckoprůmyslové museum Obchodní a živnostenské komory v Praze: Katalog výstavy fotografií : Rudolfinum, od 20. prosince 1914 do 31. ledna 1915 = Katalog der Photographie-Ausstellung, Rudolfinum, vom 20. Dezember 1914 bis 31. Jänner 1915. Praha 1914.
- UPM 1916 — sine: Uměleckoprůmyslové museum Obchodní a živnostenské komory v Praze: Zpráva kuratoria za správní rok 1915. Praha 1916.
- UPM 1919 — sine: Uměleckoprůmyslové museum Obchodní a živnostenské komory v Praze: Zpráva kuratoria za správní rok 1918. Praha 1919.
- UPM 1923 — sine: Uměleckoprůmyslové museum Obchodní a živnostenské komory v Praze: Zpráva kuratoria za správní rok 1922. Praha 1923.
- UPM 1939 — sine: Uměleckoprůmyslové museum Obchodní a živnostenské komory v Praze: Sto let české fotografie 1839–1939 : 26. říjen – 31. prosinec 1939. Praha 1939.
- VILÍM 1906 — Jan K. VILÍM: Fotomechanické způsoby reprodukční. Praha 1906.
- WIRTH 1940a — Zdeněk WIRTH: Stará Praha : Obraz města a jeho veřejného života v 2. polovici XIX. století podle původních fotografií. Praha 1940.
- WIRTH 1940b — Zdeněk WIRTH: Fotografova apotheosa Prahy [úvodní slovo]. In: Karel Plicka, Praha ve fotografii Karla Plicky : Výbor jeho díla ve Fotoměřickém ústavě v Praze v letech 1939–1940. Praha 1940, [9–11].
- WIRTH ET AL. 1945–1948 — Zdeněk WIRTH ET AL.: Zmizelá Praha. Sv. 1–6. Praha 1945–1948.

ZUSAMMENFASSUNG

VON DEN AUSSTELLUNGEN ZUR SAMMLUNG : DIE AUSSTELLUNGEN DES KUNSTGEWERBEMUSEUMS IN PRAG IN DEN JAHREN 1905–1939 UND DIE ENTSTEHUNG SEINER FOTOSAMMLUNG

Die Fotosammlung des Kunstgewerbemuseums in Prag zählt zu den bedeutendsten öffentlichen fotografischen Kollektionen Tschechiens und stellt einen untrennbaren Bestandteil des europäischen Kulturerbes dar. Sie entstand in heutiger Gestalt erst nach 1969. Ihre Anfänge reichen jedoch in die erste Hälfte des 20. Jahrhunderts, vor allem in die Zwischenkriegszeit, und hängen mit der damaligen Ausstellungspraxis zusammen, die den Forschungs- und kultargesellschaftlichen Zeitkontext widerspiegelte. Der Beitrag konzentriert sich vor allem auf den Teil der Geschichte der Fotografie, die an die Entwicklung der Sammlungs- und Ausstellungsaktivitäten des Kunstgewerbemuseums in Prag angeknüpft ist, und zu der auch genug Quellen vorhanden sind; er erwähnt daher nicht einige weitere berühmte Namen der Fotografen, bzw. der Fotoateliers.

Nach der Museumsgründung im Jahre 1885 war die Fotografie nicht einer der Gegenstände der Sammlungsbildung dieser Institution, die Sammlungen orientierten sich auf das Kunsthandwerk. Die Fotos hielt man für Dokumente und sie bildeten Teil der Bibliothek. Als erste Sammlungsgegenstände dieser Art erschienen in den Jahren 1902–1903 die Daguerreotypien. Das Ausstellungsprogramm vor 1914 ließ die Fotografie bloß als technischen oder dokumentarischen Gegenstand zu.

Die Fotografie gelangte zur gleichwertigen Geltung zum ersten Mal im Jahre 1913 in der Ausstellung der Miniatur- und Kleinbildnisse aus Böhmen unter dem Namen *Výstava českých portrétních miniatur a drobných podobizen*. Ihr Katalog enthielt das erste Verzeichnis der in Böhmen wirkenden Miniaturmaler und eine Liste der ältesten Fotoateliers in Böhmen (Brandeis, Horn, Richter, Rupp u. Bekel, Seik, Weidel, Winter, Zuna).

Die erste rein fotografische Ausstellung hat das Museum um die Wende der Jahre 1914–1915 im Prager Rudolfinum veranstaltet. Die Fotoausstellung *Výstava fotografií* präsentierte nur die professionellen Fotografen und hatte drei Abteilungen: die Retrospektive, die Kollektion der aufgeforderten Gäste und die Werke der einheimischen fotografischen Firmen. Die Einladung wurde von den nachfolgenden Ateliers angenommen: Nicola Perscheid, Eduard Wasow, Hugo Erfurth, Gottheil u. Sohn, d'Ora und Segall u. Comp., ferner die Schule und Versuchsanstalt für Photographie, Lichtdruck und Gravüre in München und die Dresdner photographischen Werkstätten. Unter den einheimischen Ateliers war am meisten Schlosser u. Wenisch vertreten, größere Kollektionen stammten von den Ateliers Drtikol u. Škarda oder V. J. Bufka. Obwohl in der Literatur oft die Absicht mit der Ausstellung das 75. Jubiläum der Fotografie zu feiern erwähnt wird, die zeitgenössischen Quellen bestätigen sie im gar keinen Fall. Günstige Kritiken erschienen vor allem in den Zeitungen und Zeitschriften *Národní listy*, *Zlatá Praha*, *Národní politika*, *Čas* oder *Prager Tagblatt*. Die Ausstellung veranlasste die Öffentlichkeit zum Hinterlegen alter Fotos im Museum, so dass schon vor 1918 eine spezialisierte Sammlung in der Museumsbibliothek entstand.

Nach der Entstehung der Tschechoslowakei öffneten sich weitere Möglichkeiten für die Fotografie im Museum. Im Jahre 1922 präsentierte man hier eine ausgewählte Kollektion der dem Museum geschenkten Fotos der Firma Drtikol u. Comp. Das Jahresbericht 1922 führt zwar ein, dass das Geschenk einen Grund zur Sammlung der neuen inländischen Fotografie gegeben hat, aber das reale Vorhandensein der angeführten Sammlung ist in nachfolgenden Jahren nicht bewiesen.

Einen bedeutenden Wendepunkt stellen die Jahre 1933–1934 dar, als Karel Herain zum neuen Museumsdirektor wurde. Im März 1934 fanden drei Fotoausstellungen statt, unter ihnen zwei von grundsätzlicher Bedeutung – *Fotografické dílo prof. Jindřicha Kocha* (Das fotografische Werk von Prof. Heinrich Koch), eine postume Ehrung dem deutsch-tschechischen Fotografen und Bauhaus-Lehrer, und *Stará česká fotografie / Ateliery z Prahy, Čech a Moravy v letech 1850–1890* (Die alte tschechische Fotografie/Die Ateliers aus Prag, Böhmen und Mähren in den Jahren 1850–1890), erste Initiative in den Vorbereitungen der Feierlichkeiten zur 100. Jährung des Erfindens der Fotografie im Jahre 1839. Das Interesse der Museumsdirektion konzentrierte sich auch auf das zeitgenössische fotografische Schaffen. Manche von seinen Übersichtsausstellungen hingen mit der internationalen politischen Situation zusammen, besonders in den Jahren 1935–1938. Die Ausstellung der englischen Fotografie im Jahre 1935 war ein Mittel der britischen Kulturdiplomatie, die der Fotografischen Arbeiten von Raoul Hausmann (1886–1971) stellte im Jahre 1937 eine Unterstützung der antifaschistischen, die Zuflucht in der Tschechoslowakei suchenden Emigration dar. *Ocel ve fotografii* (Der Stahl in der Fotografie) von Vladimír Hipman (1908–1976) manifestierte die Begeisterung zur Verteidigung des Staats im kritischen September 1938.

Mehrere Subjekte beabsichtigten im Jahre 1939 das Jahrhundert der Fotografie zu feiern. Die Schirmherrschaft übernahm und die Koordination des einheitlichen Vorgangs organisierte die Tschechoslowakische Gesellschaft für wissenschaftliche Kinematographie (ČSVK), die die Entstehung des Vorbereitungsausschusses für die Ausstellung *Sto let české fotografie* (Hundert Jahre der tschechischen Fotografie) initiiert hat. Das Team bildeten die Fotografen, Vertreter der Wissenschaft, Produktion, des Schulwesens, der Fachredakteure, Museumsarbeiter und der grafischen Industrie.

Zusammen mit der Ausstellung bereitete man auch einen großen Ausstellungskatalog vor, eine Publikation von 175 Seiten, die achtzehn Fachtexte, eine Reihe Abbildungen samt den farbigen Beilagen, reiche Insertion und Verzeichnis von mehr als zweitausend ausgestellte Werke enthalten sollte.

Die Ausstellung wurde am 26. Oktober 1939 im Kunstgewerbemuseum eröffnet. Sie nahm sechs Museumsräume ein. Den Kern stellten drei große Säle im Mezzanin dar. Die Eingangspartie des ersten Saals enthielt die ersten fünfzig Jahre der Fotografie in Böhmen und eine andeutende Installation eines alten Fotoateliers. Den Großteil des Saals hat die zeitgenössische Fotografie besetzt, ungefähr zweihundert professionelle und Amateurfotos. Die Ehrenstelle der Gewerbesektion nahm die zahlreichste Kollektion von 27 Arbeiten von František Drtikol aus den Jahren 1910–1922 ein. Übrige Fotos stammten meist aus der zweiten Hälfte der 1930er Jahre, die Amateure stellten ihre Werke der letzten fünf Jahre aus. Die Staatliche Graphikschule und das Zeitungsfoto hatten selbständige Abteilungen. Der zweite Saal war der Volksausbildungs- und

Farbfotografie, der Kinematografie und den fotomechanischen Reproduktionsarten gewidmet. Der dritte Saal hat das breite Spektrum der Anwendung der Fotografie in den Geistes-, technischen und Naturwissenschaften, ferner in der Physik und Chemie besetzt. Zur Erweiterung der Retrospektive diente der weitere Saal im zweiten Stockwerk.

Die Veranstalter ergriffen die Ausstellung *Sto let české fotografie* als eine der wichtigsten landesweiten Kulturaktionen des Jahres 1939. Ihr Plakat hat Vladimír Ringes (1911–1989) entworfen, die Zeitschriften *Světobzor* und *Fotografický obzor* haben die Sonderausgaben herausgegeben. Man organisierte kollektive kommentierte Besichtigungen, Reisegruppen und einen Zyklus der Abendvorträge.

Im Zusammenhang mit der Ausstellung ist die spezialisierte Museumssammlung der tschechischen und ausländischen Fotos entstanden. Man hat die Fach- sowie auch laizistische Öffentlichkeit zu ihrer Erweiterung aufgefordert. Die bedeutendste Akquisition stellte einer der Pfeiler der heutigen Fotosammlung dar, das Geschenk des ganzen fotografischen Werks von František Drtikol. Diese Schenkung wird jedoch in der Literatur gewöhnlich erst mit der späteren Zeit verbunden. Die bislang nicht veröffentlichte Korrespondenz im Museumsarchiv bestätigt, dass die Schenkung tatsächlich schon 1939 erfolgt hatte, und die Ungenauigkeit durch die Eintragung ins Museumsinventar erst 1942 entstand.

Die bei der Vorbereitung der Ausstellung aufgewandten Bemühungen bereicherten bedeutend die Kenntnis der Ikonographie historischen Prags. Das bis heute einzigartige Buch *Stará Praha (Das alte Prag)* von Zdeněk Wirth hat die Verwandlung der Stadt in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts registriert. Der Geist der Ausstellung lässt sich auch in sechs Bänden des seit 1945 erschienenen Zyklus *Zmizelá Praha (Das verschwundene Prag)* betrachten.

Die vielversprechende Entwicklung der Sammlung wurde durch die Situation nach dem zweiten Weltkrieg mit größerer Orientierung auf Erwerben und Präsentieren von Kunstgewerbe unterbrochen. Nach der administrativen Vereinigung des Museums mit der Nationalgalerie im Jahre 1959 waren fast dreizehntausend Fotos dem Technischen Nationalmuseum übergeben worden. Die über zehn Jahre dauernde nachfolgende Aufbewahrung in ungeeigneten Räumen führte zu einer schweren Beschädigung des ganzen Fonds, der erst nach der Erneuerung der Selbständigkeit des Museums mit empfindlichen Verlusten dank der Anstrengung des damaligen Direktors Jiří Šetlík (* 1929) und der Kuratorin Anna Fárová (1928–2010), die mit Nachdruck auf die Autorenfotografie des 20. Jahrhunderts den Grund der heutigen Sammlung geschaffen hat, im Jahre 1969 zurückerworben wurde.

Abb. 1. Atelier Eckert, nach 1901: Prag, Tummelplatz, das Kunstgewerbemuseum der Handels- und Gewerbekammer in Prag (UPM [Kunstgewerbemuseum] D, Karton 1, Reprofoto des Autors, 2021).

Abb. 2. Vortrag von Jan Vilím *Fotomechanické způsoby reprodukční (Fotomechanische Reproduktionsarten)*, der aus Anlass der gleichnamigen Wanderausstellung 1905 vorgetragen wurde, gedruckte Ausgabe (übernommen aus VILÍM 1906, Titelblatt).

Abb. 3. Ausstellungskatalog *Výstava českých portrétních miniatur a drobných podobizen (Ausstellung der Miniatur- und Kleinbildnisse aus Böhmen)*, 1913, Titeldeckel (übernommen aus UPM 1913, Reprofoto des Autors, 2021).

Abb. 4. Jan Maloch, 1848: Der Maler Josef Mánes. Dokumentation einer Daguerreotypie aus dem Besitz der Gesellschaft der patriotischen Kunstfreunde, Katalognummer 486 der Ausstellung *Výstava českých portrétních miniatur a drobných podobizen* (UPM D, ohne Best.-Nr., Reprofoto des Autors, 2021; heute Sammlung des Archivs der Nationalgalerie Prag, Archivgut Josef Mánes /1820–1871/, Best.-Nr. AA 1196).

Abb. 5. Ausstellungskatalog von *Výstava fotografií (Ausstellung der Photographien)*, 1914, Titeldeckel (übernommen aus UPM 1914, Reprofoto des Autors, 2021).

Abb. 6. Anonym, um 1910: Rudolfinum in Prag (UPM, Fond Lanna, Karton 1, Reprofoto des Autors, 2021).

Abb. 7. Entschuldigungsbrief des Wiener Ateliers Kosel für seine Abwesenheit bei der Ausstellung *Výstava fotografií*, 1914 (UPM A, Karton 52, Reprofoto des Autors, 2021).

Abb. 8. Vladimír J. Bufka, vor 1914: Im Kucheler Waldfriedhof am Allerseelentag. Ausstellungskatalognummer 118 von *Výstava fotografií*, 1914 (übernommen aus sine 1913, 11 [9]).

Abb. 9. Heinrich Koch, 1934: Bildnis von Fräulein Stein (übernommen aus KOCH/SUTNAR/HERAIN 1935, 7, Reprofoto des Autors, 2021).

Abb. 10. Centropress, 1934: Ausstellung *Stará česká fotografie (Alte Fotografie aus Böhmen)* und Ausstellung *Fotografické dílo prof. Jindřicha Kocha (Fotoarbeiten von prof. Heinrich Koch)*, (UPM D, Archiv-Nr. 3469/4, Reprofoto des Autors, 2021).

Abb. 11. Centropress, 1935: Ausstellung *Anglie ve fotografii (England in der Fotografie)* – UPM D, Archiv-Nr. 3462/2, Reprofoto des Autors, 2021).

Abb. 12. Einladung zur Eröffnung der Ausstellung *Anglie ve fotografii (England in der Fotografie)*, 1935 (UPM A, Karton 148, Reprofoto des Autors, 2021).

Abb. 13. Titelblatt der Publikation *Ocel ve fotografii (Der Stahl in der Fotografie)* – übernommen aus sine 1938, Reprofoto des Autors, 2021).

Abb. 14. Atelier Jan Posselt, 1939: Exekutivkomitee der Ausstellung *Sto let české fotografie (Hundert Jahre der tschechischen Fotografie)* – UPM D, Best.-Nr. 223/1, Reprofoto des Autors, 2021).

Abb. 15. Titeldeckel der Publikation *Sto let české fotografie* von Rudolf Skopec, 1939 (übernommen aus SKOPEC 1939, Reprofoto des Autors, 2021).

Abb. 16. Josef Sudek, 1920 oder 1924: Aus der Insel in Kolín (Im Gartenrestaurant/An der Koliner Insel im J. 1920/Sonntagsnachmittag an der Koliner Insel). Das Werk Nr. 200 des Ausstellungskatalogs *Sto let české fotografie* (UPM 1939). Heute Sammlung der Mährischen Galerie, Best.-Nr. MG 13233, mit Datierung 1924 (übernommen aus EHM/WIRTH ET AL. 1939 [110q]).

- Abb. 17.** Lieferschein zur Anmeldung von Josef Sudek (1896–1976) zur Ausstellung *Sto let české fotografie* im Jahre 1939. Die in der Kolonne „vráceno“ (zurückgeschickt) eingeschriebenen Artikel wurden nicht ausgestellt (UPM A, Karton 133, Reprofoto des Autors, 2021).
- Abb. 18.** Anonym, vor 1939: Die Schauspielerin Hana Vítová. Farbbeilage des Ausstellungskatalogs *Sto let české fotografie*, von der Verlagsanstalt V. Neubert u. Söhne, Prag-Smíchov gewidmet (übernommen aus UPM 1939, Beilage, ohne S., Reprofoto des Autors, 2021).
- Abb. 19.** Ausstellungskatalog *Sto let české fotografie* mit dem abstrakten Titelfoto von Jaromír Funke (übernommen aus UPM 1939, Reprofoto des Autors, 2021).
- Abb. 20.** Foto-Posselt-Smíchov, Oktober 1939: Mitglieder des Hauptausschusses der Ausstellung *Sto let české fotografie* unter Arbeit (UPM D, Archiv-Nr. 223/2, Reprofoto des Autors, 2021).
- Abb. 21.** Illek u. Paul, 1939: Die Rede von Karel Dvořák, dem ältesten tschechischen Fotoamateur, bei der Eröffnung der Ausstellung *Sto let české fotografie* am 26. Oktober 1939 (UPM D, Archiv-Nr. 222/1, Reprofoto des Autors, 2021).
- Abb. 22.** Centropress, 1939: Ausstellung *Sto let české fotografie*, Eingangssaal mit der Exposition der ersten fünfzig Jahre der Entwicklung der Fotografie (UPM D, Archiv-Nr. 225/2, Reprofoto des Autors, 2021).
- Abb. 23.** Ausstellung *Sto let české fotografie*, Plan von Sälen im Mezzanin des Kunstgewerbemuseums (übernommen aus UPM 1939, S. 100, Reprofoto des Autors, 2021).
- Abb. 24.** Anonym, um 1860: Der Dichter Jan Neruda und Anna Holínová beim Besichtigen der Stereofotos. Stereoskopische Ambrotypie (übernommen aus UPM 1939, S. 105. Reprofoto des Autors, 2021).
- Abb. 25.** Foto-Posselt-Smíchov, 1939: Ausstellung *Sto let české fotografie*, der erste Saal. Links die Abteilung der Gewerbefotografie. Die Fenstervorhänge wurden als Teil der pflichtigen Verdunklung gegen die „feindlichen Flieger“ installiert (UPM D, ohne Archiv-Nr., Reprofoto des Autors, 2021).
- Abb. 26.** František Drtikol, vor 1925: Akt. Das Werk wurde im Ensemble der Fotografien von František Drtikol aus den Jahren 1910–1922 ausgestellt, Kat.-Nr. 163–189 des Ausstellungskatalogs *Sto let české fotografie* (UPM 1939, S. 110–111, übernommen aus EHM/WIRTH ET AL. 1939 [110k]).
- Abb. 27.** Foto-Posselt-Smíchov, 1939: Ausstellung *Sto let české fotografie*, Abteilung der Amateur- und Zeitungsphotografie (UPM D, Archiv-Nr. 224/3, Reprofoto des Autors, 2021).
- Abb. 28.** Centropress, 1939: Ausstellung *Sto let české fotografie*, Filmabteilung. Rechts der alte kinematografische Aufnahmeapparat von Lumière, links die tschechische Stativkamera von Josef Šlechta mit Kurbelantrieb aus dem Jahr 1923 (UPM D, Archiv-Nr. 225/4, Reprofoto des Autors, 2021).
- Abb. 29.** Centropress, 1939: Ausstellung *Sto let české fotografie*, astronomische Abteilung (UPM D, Archiv-Nr. 225/3, Reprofoto des Autors, 2021).
- Abb. 30.** Vladimír Ringes, 1939: Ausstellungsplakat *Sto let české fotografie* (UPM D, Best.-Nr. 10, Reprofoto O. Kocourek, 2021).
- Abb. 31.** Bildreportage aus der Ausstellung *Sto let české fotografie*, Zeitschrift *Pestrý týden*, 9. Dezember 1939 (übernommen aus sine 1939a).
- Abb. 32.** Doppelheft der Zeitschrift *Fotografický obzor*, der Ausstellung *Sto let české fotografie* gewidmet, 1939 (übernommen aus EHM/WIRTH ET AL. 1939).
- Abb. 33.** Kundmachung zum Vortragzyklus von fotografischen Merkwürdigkeiten im Anschluss an die Ausstellung *Sto let české fotografie* im Jahre 1940 (UPM A, Karton 133, Reprofoto des Autors, 2021).
- Abb. 34.** Brief von František Drtikol an Karel Herain vom 28. Juni 1939 von der Schenkung seines fotografischen Gesamtwerks und der Art der Translokierung ins Museum (UPM A, Karton 95, Reprofoto des Autors, 2021).
- Abb. 35.** *Zmizelá Praha (Das verschwundene Prag)*, Umschlag des ersten Bands der Serie *Alt- und Neustadt mit Podskal* der Autoren Václav Vilém Štech, Václav Vojtěšek und Zdeněk Wirth, Erstausgabe 1945 (übernommen aus WIRTH ET AL. 1945–1948, Reprofoto des Autors, 2021).

Übersetzung von Jindřich Noll

Text vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Uměleckoprůmyslové museum v Praze (MK000023442).

PhDr. Filip WITTLICH, Ph.D., historik, wittlich@upm.cz
Uměleckoprůmyslové museum v Praze, Centrum dokumentace sbírek
ul. 17. listopadu 2/2, CZ-110 00 Praha 1-Josefov